

KULTÚRA

ROČNÍK XVI. – č. 8

DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY

17. APRÍLA 2013

Vydáva FACTUM BONUM, s. r. o. • Šéfredaktor TEODOR KRIŽKA • Redakcia: Sološnická 41, 841 04 Bratislava, Mobil: 0903 846 313 • e-mail: kultura@orangemail.sk • Cena 1,50 €

Keď sa konajú oslavy významnej osobnosti, keď sa skupina ľudí vyberie na návštevu, aby pozdravila niekoho, koho si nesmieme vážiť, komu za niečo vďačí, koho považuje za vzor, neraz sa vynára otázka, ako mu to vyjadriť, čo by bolo dobré povedať?! Môže sa stať, že naraz chýbajú slová, alebo, že ich je priveľa a hlasy sa prelínajú, stávajú sa nezrozumiteľnými. Vtedy sa skupina môže dohodnúť, že poverí niekoho zo svojho streda, aby sa prihovril oslávencom v mene všetkých, aby povedal to, čo cíti ako najdôležitejšie.

V týchto dňoch sa na mieste nerozlučne spojenom s misiou svätých Cyrila a Metoda zišla početná skupina ich priateľov zo Slovenska aby si pripomenula 1150. výročie ich príchodu medzi našich predkov. A mne sa dnes dostalo poverenie, aby som predniesol slovo. Zvyčajne na tomto mieste liturgie zaznieva homí-

Drahí svätí Cyril a Metod!

lia, kázeň, v ktorej sa celebrant či kazateľ prihovára veriacim. Dnes to však bude trochu inak. Dnes tu nechcem predniesť tradičnú pútnickú kázeň, nebudem sa prihovárať vám, pútnikom, ale v mene svojom a verím, že aj vašom by som sa chcel prihovoriť našim oslávencom - svätým Cyrilovi a Metodovi a keďže ide o príhovor k svätcom a vierozvestom, skôr by som toto slovo nazval modlitbou.

CYRIL VASIL
arcibiskup

Drahí Cyril a Metod! Chcel som začať pripomienkou toho, že nás delí jedenásť a pol storočia histórie, to by som ale začal trochu neohrabane a nepresne. Všetci predsa vieme, že pre tých, čo sa majú radi, čas nie je prekážkou, že neexistujú hranice ani času. ani priestoru. Správnejšie by teda bolo povedať, nie že nás delí, ale, spája jedenásť a pol storočia. Tak dlho sú vaše osudy a osudy slovanských národov, i nášho národa, prepletené, tak dlho sme spojení v láske, obete, vernosti, úcte a inšpirácii.

Prvé tri vlastnosti - láska, obeta a vernosť sú vašim darom, úcta a inšpirácia chcú byť našou odpoveďou.

Keďže však ani pri slávnostných príhovoroch neslobodno klamať, či prikrášľovať pravdu, a to ani vtedy, keď je nepohodlná, musím priznať, že jednotlivé ohnivé tohto spojiva sú nerovnako silné. Vy ste nikdy nezaváhali v láske k Pánovi a v obetavej láske k tým národom, ku ktorým ste boli poslaní ohlasovať evanjelium. Z našej strany však úcta voči vám i inšpirovanie sa vašim príkladom boli často nedostatočné, poznačené mnohými našimi chybami - osobnými i historickými, našou pyšnou nevedomosťou, slabošskou zakomplexovanosťou a nechotou ceniť si dobro - a to musíme priznať aj pri púti, ktorú sme nazvali „národnou“.

(Pokračovanie na 3. strane)

Križ vo Vernári-Popovej. Snímka: Lubomír Kalavský

Iba slepé oči nevidia, hluché uši nepočujú, že sme svedkami totálneho ničenia už nielen kresťanských, ale akýchkoľvek klasických ideí a ideálov, dokonca aj tých antických, na ktoré sa apologéti liberalizmu tak radi odvolávajú. Kým v začiatkoch zápasili o kalokagatiu, teda vyrovnanú krásu tela i duše ako protívahu kresťanskej priority duchovna, teraz už duchovno úplne vytlačujú a nahrádzajú telesným. Kým antická mytológia ešte chápala, že pozemské sa musí dvíhať k nebeskému, aby dosahovalo ideál, dnes už ani nemožno hovoriť o kulte pozemského, ale o kulte podzemského, kulte brlohov a pivníc. Tam sa presťahovala kultúra. Z chrámov a

Potreba prorokov

TEODOR KRIŽKA

palácov do podsvetia. Z dňa do noci. Už nie je zaujímavé navštíviť galériu či múzeum zavidna, už treba vyhlasovať Noc múzeí, Noc kostolov, deti treba lákať do knižníc počas Andersenových nocí...

Náhoda? Vonkoncom nie. Program. Navykanie na prevrátené hodnoty.

Kým ešte v XX. storočí estetika rávala so škaredým ako s tieňom, ktorý vrhá svetlo, kým Bulgakov v románe Majster a Margaréta zobrazuje diabla, aby poukázal na existenciu Boha, dnes sa už svetlo vytratilo úplne. Tieň poukazuje na tieň, tma na tmu, akoby svetla ani nebolo. Akoby nebolo Boha.

Celý tento proces má dokonca množstvo racionálnych apologéto, schopných venovať mu talent a námahu a spôsobilých dokazovať, že ide o prirodzený vývin, ba dokonca o pokrok.

Keby tak konali osoby, ktorým je odpreté poznanie rozdielu medzi vysokým a nízkym, medzi tým, čo je hore a čo dole, medzi krásou a ohavnosťou, medzi láskou a nenávisťou a pod., nečudoval by som sa toľko. Ale stretávam čoraz viac ľudí, ktorí sú povinní poznať rozdiely medzi týmito protivami, lebo držiavajú v rukách mapu a buzolu Dobra a Pravdy, Lásky a Nádeje - Evanjelium, a práve títo ma presvedčujú, že žijeme v XXI. storočí. Akoby dnešná zem a dnešné nebo boli iné než v časoch prorokov, Jána Krstiteľa, účinkovania Ježiša Krista. Čoraz viac ľudí, ktorí zvyknú postávať dokonca na sv. omšiach, hľadajú do neba, akoby odtiaľ očakávali príchod UFO.

A tak sa musím vrátiť k prvým slovám dnešného príhovoru: iba slepé oči nevidia a hluché uši nepočujú ten strašný rámus, s akým zaniká euro-atlantická civilizácia. Európy už niet, je už iba skanzen bývalej slávy, bývalých duchovných a mravných vzopätí.

No práve toto trasovisko, tieto civilizáčne rupy priam volajú, priam so slzami v očiach prosia o hlas volajúceho na púšti...

www.kultura-fb.sk

Prírodným sme si pripomenuli 74. výročie vzniku prvej Slovenskej republiky. Tento fakt sa na Slovensku už tradične zaobišiel bez akejkoľvek mediálnej pozornosti, ak nerátam trápne divadlo poslanca Hlinu, ktorý sa vlastným telom snažil zabrániť ohlásenému pochodu pod názvom Za samostatné Slovensko, ktorý sa konal v Bratislave a jeho organizátori ho zdôvodnili okrem pripomenutia si výročia vzniku prvej Slovenskej republiky aj ako gesto odmietnutia diktátu Európskej únie. Tu i tam sa (v tých dňoch) objavili v našich „nezávislých“ televíziách aj notoricky známe zábery z koncentračných táborov a to bolo všetko! Taká je realita dneška. A čo my?

Mlčíme...

To sme už skutočne všetci až natoľko otupení dlhodobou (niekoľko desaťročí trvajúcou) mediálnou masážou a neustálym prekrúcaním a falšovaním našej histórie, že sa už nevieme voči tomu nijako brániť? Žiadne verejné vyhlásenie vplyvnejšej osoby, renomovaného historika či diskusia (predovšetkým odborná) v médiách i mimo nich? Z čoho má potom čerpať prichádzajúca generácia Slovákov pri vytváraní si vlastného názoru na toto zatiaľ nevelmi seriózne prebádané obdobie našej histórie? Z toho „ničoho“, čo jej aktuálne ponúkame? Alebo ešte horšie, iba z tých istých lží ako kedysi my? V takom prípade však bude s najväčšou pravdepodobnosťou i výsledok rovnaký! Bezduché masly v trvalom národnom bezvedomí, žalosťné vedomosti o vlastnej histórii, nulová hrdosť na svojej, zosmiešňovanie národovcov a zľahčovanie ich obetí pre národ, prázdne námestia, bez ľudí pripomínajúcich si naše historické medzníky i bez pamätníkov...

Máme tu všetci neustále pred očami a mnohí z nás si to i napriek tomu neuvedomujeme. Niektorí už azda nemajú silu ani odvahu vzoprieť sa a tak jednoducho rezignovane plávajú s tzv. mainstreamom. O čo teda ide? Predovšetkým o jednoznačne lživú a diabolicky rafinovanú rovniciu, ktorú nám roky vytrvalo podsúvajú ako akúsi dogmu, o ktorej sa nesmie ani len pochybovať! Na jednej strane tej rovnice je prvá Slovenská republika a na druhej výlučne fašizmus a riešenie židovskej otázky. Medzitým nič iné, iba veľké rovná sa! Ani náznak žiadnej premennej, len toto! Akoby vtedy ani nežili „normálni“ ľudia so svojimi každodennými problémami, ktorí sa starali o svoje rodiny a žili svoje životy najlepšie ako vedeli. Dokonca v kontexte doby až priveľmi „luxusne“, kedy až do vypuknutia povstania väčšina obyvateľov Slovenska nemala veľa možností vnímať, že všade naokolo zúri najväčší vojnový konflikt v histórii ľudstva. Vznikali tu tiež rôzne športové kluby, prudko sa rozvíjal priemysel, kultúra i vzdelanosť, vydávali sa pôvodné knižné tituly (viac ako 3500), bola založená Vysoká škola technická v Bratislave (SVŠT), Prírodovedecká fakulta UK, mali sme silnú a stabilnú menu (tzv. dunajský dolár), ako jedna z mála krajín sme po vypuknutí vojny nezaviedli prídelový (lístkový) systém na potraviny a mnoho, mnoho ďalšieho, čo by sme mohli pokojne a s hrdosťou nazvať úspechmi. Nič z toho sa však dnešní mladí ľudia nemajú šancu dozvedieť. Len Židia a koncentráky! Koncentráky a Židia! To treba neustále omieľať! Len aby sa náhodou nikto nemal čas a priestor dozvedieť aj niečo iné. A tiež zveličovať, ako sa len dá...

Pochopiteľne, každý súdny človek musí riešenie židovskej otázky vtedajšími spôsobmi odsúdiť, no rozhodne by nezaškodilo vniesť trocha svetla aj do týchto „mútnych vôd“. Fakt, že sa spočiatku v Slovenskej republike nevedelo, čo sa deje so slovenskými Židmi po ich deportovaní do tzv. pracovných táborov, dnes azda nespochybňujú ani

jej najväznejší oponenti. A rovnako, že deportácie slovenských Židov trvali „iba“ pol roka, kým neboli zastavené práve z dôvodu nejasností o ich ďalšom osude, je tiež verejne známe. Vyhovárať sa, že sa vyvážalo aj z iných krajín a vo väčšom množstve, je na jednej strane azda nedôstojné, no jedným dychom treba dodať, že i napriek tomu sa neustále so židovskými deportáciami mediálne spája výlučne prvá Slovenská republika! Pre porovnanie v susednom Maďarsku bol v tomto období neohrozeným vládcom fašista Horthy, admirál bez mora, prvý spolupracovník A. Hitlera, ktorému vystrojili po jeho smrti (a prevezení telesných ostatkov do Maďarska roku 1993) slávnostný štátny pohreb za účasti niekoľkých predstaviteľov vlády, ktorý prenášala maďarská televízia v priamom prenose!!! V menšom maďarskom mestečku neďaleko Budapešti je dokonca dnes i Horthyho námestie (park). A aj napriek tomu, že sa od našich južných susedov vyviezlo desaťkrát viac Židov ako zo Slovenska

Nerovná rovnica

a vládol im hrdý fašistický diktátor či neskôr azda ešte radikálnejší nyilasovci, nikto si dnes nedovolí verejne spájať Maďarsko, ani len v názkoch, s fašizmom. Zato prvá Slovenská republika má dokonca i vo vedomí samotných Slovákov takmer neodňateľnú pečať fašistického (prípadne takzvaného, či vojnového) štátu. Tá rovnica teda, zdá sa, platí. No je to naozaj tak? Nikoho dnes ani len nenapadne podrobiť ju skúške správnosti...

Nazdávam sa, že našou doslova svätou povinnosťou je túto rovnicu nielen odmietnuť, ale ju i aktívne vyvracať! Samozrejme v mediách ohraničených pravdou a nespochybniteľnými historickými faktami. No nielen vo svojom vnútri či bojazlivo šepkajúc v najužšom rodinnom kruhu, ale najmä verejne! V opačnom prípade sa stávame spoluvinníkmi tejto bizarej situácie. Svojou nečinnosťou a taktiež vytvárame priestor na šírenie rôznych škodlivých konšpiračných teórií, glorifikovanie tienistých stránok toho obdobia rôznymi čudákmi, ktorí hľadajú svoje miesto na scéne, paradoxne práve oslavovaním nepravdivých „produktov“ vyššie uvedenej demagogie.

Prvá Slovenská republika sa nedá vymazať z našich dejín, hoci sa o to horlivo usilovali komunisti od jej zániku (silná antipropaganda, zastrasovanie, politické procesy...) a najnovšie i väčšina predstaviteľov druhej, proklamovanej ako demokratickej, Slovenskej republiky. K tejto téme som sa však už dávnejšie vyjadril v článku s názvom 14. marec bez pliev. Omnoho viac ma vnútorne ťaží samotný fakt, že kým objektívna pravda je dlhodobo (i v rámci súčasnej podoby demokracie) udupaná hlboko v zemi, spomínaná rovnica sa vznáša povetím, je prítomná medzi nami v rôznych podobách a to nielen každoročne v polovici marca, ale prsto vždy, keď sa v nej „potrebujeme utvrdiť“ osvedčeným spôsobom - jednoduchým memorovaním. Z našej (žiaľ, širokou verejnosťou akceptovanej) rovnice samozrejme následne jednoznačne vyplýva, že každý, kto by si chcel akýmkoľvek spôsobom pripomenúť tento dôležitý milník našich bohatých dejín (vznik prvej SR) je automaticky fašista, „náčko“ alebo prinajmenšom extrémista. Ja sa tak však rozhodne necítim! Pripomenul som si výročie nášho prvého samostatného štátu už tradične spolu s plným kultúrnym domom na príjemnej, slušnej a najmä dôstojnej a slávnostnej akcii „bez pliev“ v kultúrnom dome v Čakajovciach pri Nitre, organizovanej Slovenským hnutím obrody. Žiaľ,

až priveľmi ojedinelou! Slávnostné prejavy rečníkov striedali folklórne vystúpenia miestnych matičiarov a ďalších zaujímavých hudobných hostí. Na záver sme spoločne v Panteóne slovenských dejateľov zaspievali hymnu vtedajšej Slovenskej republiky a položili veniec k soche prvého prezidenta Slovákov Dr. Jozefa Tisa. Verte alebo nie, žiadnych fašistov ani extrémistov som tam nespozoroval, práve naopak. Iba plnú sálu milých, srdečných ľudí, vlastencov.

Ako teda bojovať proti týmto lžiam a nenávisti? Pravdou, dobrotou, láskou a trpezlivosťou, teda príkladom! Ostatné je v Božích rukách. Štúdium histórie pritom samozrejme nevynechávajúc. Je rovnako nevyhnutným predpokladom k akémukoľvek čiastkovému úspechu v tomto nerovnom boji. Akou-takou iskierkou nádeje do budúca je nová vychádzajúca generácia historikov nezaťažených pozitívnym sentimentom, ako historikisticko - čechoslovakistickou antitovskou „besnotou“, a ktorá sa snaží hlbšie, no predovšetkým nanovo prebádať ono, pomerne komplikované, obdobie našich dejín. Boj za svoj národ máme navyše, vďaka Bohu, nejako hlboko geneticky zakódovaný, čo azda podvedome ukludňuje. Veď ako inak by sme prežili až dodnes? Malý národ v srdci Európy, drancovaný v rôznych obdobiach vojenskou silou i ideológiami. A bez vlastného štátu! Prvým zábleskom na politickom poli samostatných národných štátov bola práve prvá Slovenská republika a aj preto (no rozhodne nielen preto) je našou povinnosťou si ju minimálne vážiť a rešpektovať jej existenciu, ak nie ju priamo oslavovať. Veď bez nej by pravdepodobne nevznikla ani táto naša druhá... Prípadne len veľmi ťažko a azda za iných okolností. Nemenej zaujímavou otázkou (ktorá jej logicky predchádza) zostáva, či by sme v tomto priestore ešte vôbec existovali ako Slováci! Keď berieme do úvahy okolnosti za akých vznikol Slovenský štát, je možné, či dokonca pravdepodobne, že ani nie. Ľudia, ktorých si v súvislosti so vznikom nášho prvého samostatného štátu pripomíname, sa nebáli riskovať (či dokonca položiť) život „za Boha a za Slovenský národ“ v ťažkých prelomových časoch, preto my v súčasnej dobe, kedy žijeme v demokracii (hoci iba jej nepodarenej imitácii), sme skutočne povinní niesť ich odkaz a zástavu, hoci sa čoraz častejšie podobá skôr krížu.

Pretrime si už konečne oči a zbudme sa! Dokedy si ešte necháme beztretno kydať na svoju podstatu? Raz je to Svätopluk, inokedy (a dosť často) prvá Slovenská republika... Vždy sa niečo nájde, aby sme sa náhodou nestihli „národné nadýchnuť“. Pohnútky oponentov slovenskej štátnosti sú zrejme. Nakoniec sa nimi ani nikdy v histórii netajili. Výroky ako S Tisom súdime aj samostatné Slovensko, či smutne známa metafora Slovensko v okovách, prípadne „benešovská analýza“ Nemôžu žiť dvaja prezidenti súčasne, jeden musí padnúť, alebo dokonca Tiso bude visieť... hovoria jasno rečou. Rovnako v mediách sa stretávame (ešte i dnes!) s neustálym spochybňovaním akejkoľvek národnej „svoj-právnosti“ Slovenska a Slovákov, podporovaným tézou, že vznik prvej i druhej Slovenskej republiky nám niekto doslova vnútil, rozhodlo sa vždy za nás, pričom my sme vlastnú štátnosť vlastne ani nechceli!

Sme tu teda dlhodobo svedkami obhajovania exemplárnej justičnej vraždy nášho prezidenta, popierania práva na vlastný názor či ešte horšie, na objektívny vedecký výskum. Naše viečka však natoľko oťažili obrovským nasadením mediálnych sedatí, že prestávajú vidieť súvislosti ostro a kontrastne. Zrak napadlo beľmo a zároveň sa stávame „prirodzenou cestou“ imúnymi voči objektívnej pravde. Vyhovuje nám viac taká, ktorú nám niekto predostrie. Už hotový, hoci jemne upravený. V podobe rovnice, ktorá však rozhodne neplatí...

JÁN KŠIŇAN

V ostatnom čase sme svedkami mediálnej diskusie o možnom kolapse nášho najväčšieho železničného dopravcu Cargo. Tento problém sa znásobil práve teraz, keď sa začalo hovoriť o možnom odpredaji firmy U. S. Steel v Košiciach, čím by podľa odhadu mohlo dôjsť až k tretinovému výpadku prepravy, čo by malo pre naše Cargo katastrofálne následky. Na druhej strane túto hrozbu podporuje obrovský dlh Carga vo výške 559 miliónov eur, z ktorých vyše polovica tvorí nesplatený úver od štátu a v neposlednom rade je táto situácia podporovaná aj v neistote prípadného vstupu zahraničného dopravcu do nášho Carga. Už viackrát sa totiž v tejto súvislosti spomínalo české Cargo alebo dokonca ruský partner. No zatiaľ ani v Česku nevyzerá, že by sa do tejto fúzie zvlášť hrnuli. Aj český nákladný dopravca má značné finančné problémy. A ruské železnice sa zatiaľ nevyjadrili, pretože v súvislosti s ich fúziou s rumunským a bulharským Cargom sa tiež veľa hovorilo, no nakoniec z toho nebolo nič. Dokonca aj najväznejší záujemca - poľské železnice Cargo, ktoré malo naše Cargo vytiahnuť z dlhov, sa vyjadrilo, že v prvom rade treba, aby naše Cargo zredukovalo svoje dlhy a hlavne zreštrukturalizovalo svoje prevádzkové aktivity.

Už minister dopravy Ján Figeľ krátko po svojom nástupe do funkcie roku 2010 predstavil premiérke Radičovej, ale aj verejnosti, ozdravný program železníc, ktorý by mal riešiť tie najvypuklejšie problémy všetkých troch železničných spoločností. Určite sa dalo s ním polemizovať, ale jedno mu nebolo možné uprieť: Bola to vôbec prvá ucelená koncepcia na záchranu železníc. Bolo to v čase, keď ešte stále neuzrela svetlo sveta nejaká jednotná koncepcia dopravy na Slovensku, ktorá by riešila problém dopravy na Slovensku.

O to naliehavejšia je potreba tento problém riešiť v čase, keď obrovská zadlženosť železničného Carga hrozí všeobecným krachom, čím by mohlo prísť o prácu 8054 zamestnancov Carga (údaj k 31. 12. 2011). Preto treba urýchlene konať. Je najvyšší čas zastaviť prepád železníc, kedy všetky tri železničné spoločnosti vytvorili dlh, ktorý tvorí 60 až 80% ich základného imania.

Povedzme si teda o príčinách vzniku tejto nezavideniahodnej situácie na našich železničiach a zvlášť v Cargu.

Keď sa pozrieme do histórie na fungovanie nášho najväčšieho štátneho podniku, akým nepochybne železnice boli a sú, tak v čase po vytvorení prvej ČSR roku 1918, jednoznačne musíme povedať, na svoju dobu ČSD (Československé dráhy) patrili ku európskej, ba svetovej špičke. Či to bolo po technickej stránke, vo výrobe hnacích vozidiel zo závodu Škoda Plzeň, alebo osobného či nákladného vozňového parku. Taktiež v sociálnej i spoločenskej oblasti si zamestnanci železníc užívali štandardy, o ktorých sa im dnes môže len snívať. Stačí len spomenúť štátu štátneho zamestnanca, tzv. definitívu, dva odpracované roky sa im rátali za tri, výška dôchodku na hranici pôvodného platu, odchod do dôchodku po odpracovaní 20 alebo 22 rokov na železnici atď. Železnica bola ako keby polovojenská organizácia, ktorá vyžadovala od svojich zamestnancov dôslednosť a presnosť v službe, ale za túto dôslednosť a presnosť boli odmenení istým kariérnym a pracovným postupom. Bol zavedený systém riadenia, ktorý sa plne osvedčil. Hoci v prevádzke v tej dobe pracovalo asi o 10 tisíc zamestnancov viacej (v roku 1936 napríklad 42 tisíc), ako pracuje dnes na našich železničiach, ale ČSD bola prosperujúca štátna firma. Kde teda nastal ten zlom?

Jednoznačne možno konštatovať, že to bol hlavne komunistický puč vo februári 1948, ktorý dostal naše železnice do takého stavu, v akom sa nachádzajú

teraz. Samozrejme, prosperujúca železnica so svojim neboševickým riadením bola trňom v oku vtedajších mocipánov a tak ústami druhého komunistického prezidenta súdruha Antonína Zápotockého bola vyrieknutá pre železničiarov osudová veta: „Železničiare udělám za dvacet čtyři hodin i s lampášem“. A tak sa aj stalo. V riadení železnice rozhodlo červená knižka KSČ, a nie skúsenosť, poctivosť, presnosť či dôslednosť v práci. Na riadiace funkcie sa dostali ľudia, ktorí železničiarom vôbec nerozumeli. A výsledok sa dostavil. Za 40 rokov skoro žiadna modernizácia tratí, zabezpečovacej techniky, koľajových vozidiel, snád len zotrvačnosťou zo Škody Plzeň prichádzali aké-také hnacie vozidlá. Preto bolo iluzórne si myslieť, že ľudia v riadiacich funkciách spreď roka 1989 zvládnú prechod do iného ekonomického prostredia, kedy sa tu dostavila silná konkurencia automobilovej dopravy.

Jedným z premárnených riešení pre potápajúce sa Cargo bol odpredaj celej spoločnosti rakúskemu Cargu na sklonku druhej Dzurindovej vlády. Avšak blížiacimi sa voľbami a nástupom Ficovej vlády sa tento zámer už nepodaril zrealizovať. Takže ostalo tu Cargo

so svojimi obrovskými dlhmi, ktoré sa len z roka na rok zväčšujú. Tak Cargo dnes nie je schopné splácať ani úroky z poslednej pôžičky od štátu z roku 2009 vo výške 166 mil. eur. Táto pôžička bola pôvodne určená na tlmenie dopadu krízy, pretože spoločnosť Cargo prišla o štvrtinu prepravy tovaru, ktorý po koľajniciach prevážala. Nikto však z doterajších zodpovedných manažérov Carga si nepriznal svoj diel chybného riadenia, ktorého následky sa v obľudnej miere prejavujú teraz.

Dokonca dnes už ani nie je reálne najst' vhodného záujemcu o odkúpenie nášho vysoko stratového Carga, či už z dôvodu jeho absolútne nízkej ceny, alebo insolventnosti väčšiny do úvahy prichádzajúcich záujemcov. Sme dokonca svedkami toho, že aj rakúske Cargo by dnes odpredalo späť maďarské Cargo, ktoré sa tiež nachádza vo vážnych problémoch.

A spoľahnúť sa na výstavbu širokorozchodnej trate cez Slovensko do Viedne, ako to pri riešení problému železníc navrhujú niektorí politici, je vysoko nereálne a zároveň je to finančný hazard s peniazmi našich daňových poplatníkov. Návratnosť finančných nákladov tohto projektu v spolupráci s ostatnými investormi je tiež nereálna. Dôvod je jednoduchý. Využívanie jestvujúcich železničných prekladísk v Čiernej nad Tisou a v Maľovciach má stále veľké kapacitné rezervy, ktoré nie sme schopní v spolupráci s našimi východnými železničnými správmi Ukrajiny a hlavne Ruska nejakou podstatne navýšiť. A teda využiteľnosť tzv. širokorozchodnej trate by bolo krajne problematická.

Snád pri súčasnej vysokej miere nezamestnanosti by takáto megastavba mohla priniesť krátkodobý efekt v oblasti zamestnanosti, ale z dlhodobého pohľadu by to len našim železničiarom uškodilo.

A teda, zaslúži si Cargo pomoc? Áno, zaslúži. Keď už len z pohľadu tých 8054 zamestnancov. Avšak jednoznačne sa musia železnice vrátiť ku svojim koreňom. K spôsobu riadenia železníc v medzivojnovom období, kedy nás tiež gniavila celosvetová kríza, lenže železnice vďaka svojmu zodpovednému riadeniu prežili. Je najvyšší čas zbaviť železnice, teda aj Carga, vplyvu politiky a politických nominácií, dosadiť do vedúcich pozícií skutočných odborníkov, ktorí budú zodpovedne riadiť takú veľkú podnik, akým železnice sú. Zaslúžia si to železnice, ich zamestnanci, ale aj my všetci.

PETER NOVOVESKÝ

Zaslúži si

Cargo

pomoc od štátu?

(Pokračovanie z 1. strany)

Národná púť je prejavom národného povedomia a preto nás vedie aj k zamysleniu sa nad našim národným prežívaním vzťahu k vášmu dielu a odkazu. Vy ste svoj život z lásky k Bohu obetovali ohlasovaniu evanjeliovej pravdy, a tomuto vášmu darovaniu ste ostali verní. Kvôli Kristovi ste sa zriekli nielen kariéry, bohatstva, ale aj svojej rodiny a domoviny.

Nám už táto naša krátka návšteva v Ríme, v cudzine, ozrejmuje dôležitosť toho, že môžeme tieto sväté miesta slobodne navštíviť a rovnako sa môžeme slobodne vrátiť domov, do vlasti. Ešte máme mnohí v živej pamäti časy, keď nebolo možné z vlasti odísť ani natoľko, aby sme sa pozreli na Devín z druhej strany Dunaja a tí, ktorým sa to nejako podarilo, sa zasa nemohli vrátiť. Láska k vlasti však dnes nie je termínom, ktorý by sa veľmi používal, alebo ktorý by naozaj ovplyvňoval naše životy - a je to trochu škoda.

Vy ste sa zriekli sa svojej vlasti, ale nie pre to, že by ste išli do cudziny hľadať lepšie živobytie, ale pre lásku k Stvoriteľovi. Zriekli ste sa možnosti bývať vo svojej vlasti, ale láska k nej ostala vo vašich srdciach. Tak ste to vyjadrili v rannej modlitbe východného obradu, v kánone byzantskej utierne, ktorý ste zložili na počesť sv. Demetra. Tu ste cez oslavu patróna mesta Solún, vyspievali vašu lásku k rodnému mestu, lásku k vlasti.

Ó slávny, tvoja krajina o tebe vie, že ako nový Mojžiš si premohol modlársku lesť, a tak uvádzaš svoj ľud do večných príbytkov, preto ťa dnes, blažený, čestne ctí a dôstojne oslavuje. ... O tvojich podivuhodných zázrakoch sa rozpráva aj medzi barbarmi ..., Sv. Demetra, ste predstavili nie len ako osobitného patróna Byzantíncov, s ktorými boli Slovania práve neraz vo vojnovom konflikte, ale ako toho, ktorého Božia Múdrost', (...) určila za slávneho milovníka otčiny".

Vo vašej modlitbe ste sa k nemu utiekali hovoriac: Voláme k tebe, blažený. Zachráň nás, čo s vierou ospevujeme tvoj sviatok. A ešte ťa prosíme: Zachráň svojich služobníkov od nebezpečenstiev, ktoré im teraz hrozia....

Aké nebezpečenstvá ste mali na mysli? Mnohoraké - predvídané i nepredvídané. Na prvých misiách ste čelili dišputám pohanov, vyznávačov islamu i judaizmu - ale boli to skôr akademické polemiky. Od prvých spoločných krokov vašej misie medzi Slovanmi však bolo vaše účinkovanie vystavené útokom neprajníkov, a to ani nie tak od pohanov, ako z radov tých, ktorí mali byť vašimi bratmi vo viere, z radov latinského duchovenstva.

O prenasledovaní, ktoré si podstúpil ty, svätý Metod, hovorí tvoj životopisec veľmi plasticky, keď pripomína, ako si „na všetkých cestách upadal do mnohých nebezpečenstiev od diabla, na pustatinách medzi zbojníkov, na mori od zvrhnutých vlád, na riekach od nečakaných zátoní (...) od falošných bratov. Nedá sa povedať, že by v tvojom prípade išlo len o hagiografický rétorický zvrst, keď najmä v poslednom prípade „falošných bratov“ nám situáciu dostatočne jasne osvetľuje list pápeža Jána VIII. pasovskému biskupovi Hermanrikovi, kde mu vyčíta jeho správanie sa k tebe, bratovi v biskupskej službe.

Veď ktoréhože nehovoriac biskupa, ktoréhože svetského (človeka), ba dokonca ukrutnosť, a zverskú surovosť tyranu neprekročila, neprekonal tvoj trúfalosť, keď si brata a nášho spolubiskupa Metoda v žalári väznil a pod holým nebom v najtuhšej zime a za hrozných dažďov dlhý čas trýznil a pozbavil správy biskupstva jemu zverného, ba vo svojej nepričetnosti si

zašiel tak ďaleko, že by si ho privilegovaného pred biskupský zbor bol jazdeckým bičom zašľahol, kedy ti v tom neboli iní zabránili.

A ten istý pápež musel napomínať iného biskupa, frizinského Annona: Tvoja opovrhivosť a svojvôľa presahuje nielen oblaky, ale i samé nebesá. Veď si si uchvátil pôsobnosť apoštolskej stolice a akoby patriarcha si si privlastnil právo súdiť arcibiskupa.

Nebezpečnosť na cestách boli pre vás oboch, putujúcich misionárov, súčasťou života. Putovanie po neznámych a „cudzích“ krajinách sa preto odráža aj v kánone, kde ste sa pýtali svätého Demetra, ale vlastne samých seba i nášho Pána: Ó múdry, prečo my jediní tvoji úbohí služobníci, zbavení sme tvojej krásy a pre lásku k Stvoriteľovi chodiac po cudzích krajinách a mestách, ó blažený, sme vystavení posmechu trojjazyčníkov a bludárov?

Toto „chodenie po cudzích mestách“ a „posmech trojjazyčníkov“ sa vzťahovali nielen na vaše účinkovanie medzi veľkomoravskými Slovanmi, ale aj na ďalšie putovania, ktoré boli s ním spojené. Možno vari nespomenúť na to, ako vás v Benátkach, oboch, ale zvlášť Konštantína-Cyrila napadli, keď sa zišli proti nemu biskupi a kňazi, i mnisi ako vrany na sokola a pozdvihli trojrečový blud a hovorili: Človeče, povedz nám, prečo si utvoril teraz Slovienom písmená a učíš ich, ktoré nikto iný predtým nevyňašiel, ani apoštoli, ani rímsky pápež, ani Gregor Bohoslovec, ani Hieroným, ani Augustín? My však poznáme len tri jazyky, ktorými sa patrí v knihách bludit' Boha: Hebrejov, Grékov a Latinčov.

To ešte vtedy títo biskupi a kňazi nemohli ani tušiť, že už o pár mesiacov neskoršie rímsky biskup Hadrián II položí vaše knihy a písma práve tu, v tomto chráme na oltár, že pri jasličkách uložených v tejto bazilike a pripomínajúcich príchod Božieho Slova na svet, udelí našej reči a liturgii v nej slávenej, či už v obrade gréckom, či v obrade rímskom, tú najvyššiu dôstojnosť, uznajúc schopnosť ohlasovať, ba čo viac, ich prostredníctvom znova sprítomňovať duchovne, ale i materiálne, reálne a viditeľne Slovo ktoré bolo na počiatku... to Slovo, ktoré sa stalo telom a prebývalo medzi nami.

V tomto mariánskom chráme, tu pred pohľadom Bohorodičky, pred ikonou, ktorú Rimania nazývajú ochranou rímskeho ľudu, Salus populí romani, ste sa spolu s učeníkmi radovali zo zdaru vašej misie, ale z vášho srdca sa nestrácal ani jasný obraz chrámu vo vašom rodnom meste. Zvlášť osobná, ba priamo dojímavá je spomienka na rodný kraj a chrám, ktorú ste nám zanechali v už spomenutej modlitbe: Múdry Demeter, žiariac stojíš pred Božím trónom, nezabudni na nás, ale úctivo sa prihovárj, ó svätý, za biedu nás, pútnikov a cudzincov, ktorí teraz ospevujeme tvoju vznešenosť, lebo k tebe dvíhame svoj zrak a pevne dúfame v tvoj príhovor.

„Pútnici a cudzinci“ - áno, takéhoto označenia sa vám zaiste dostávalo, veď aj franskí biskupi vyčítali Metodovi: „V našej oblasti učíš!“ a ďalší protivníci falošne vyhlasovali: „Nám dal pápež moc, tohto však i učenie jeho káže vyhnať!“

Ako neželaní cudzinci boli vyhnaní vaši žiaci z Nitrianska i celej Veľkej Moravy, krátko potom, čo si ty, Svätý Metod odovzdal svoju dušu Pánovi. Ale to, čo sa mohlo chápať ako víťazstvo zla, ukázalo sa nakoniec ako víťazstvo dobra - vaše dielo sa týmto spôsobom rozšírilo a pevne zakorenilo u iných Slovanov, u tých, ktorí si viac dokázali vážiť vlastné písmo, vlastný

obrad i vlastnú kultúrnu i národnú nezávislosť. A v konečnom dôsledku aj my, potomkovia prvých adresátov vašej misie, najprv sme si mysleli, že jedinou nádejou našej národnej záchrany bude prichýliť sa „k veľkému ... tomu tam se dubisku, jenž vzdoruje zhoubným až dosaváde časům“. Potom, po ďalšej neblahej dejinnej skúsenosti sme si uvedomili, že v tieni toho dubiska, by naša národná lipka zakrpatela - a tak sa opäť obraciam k vám, k vášmu dedičstvu a odkazu s prosbou: vyučte nás pravde. Ste predsa naši učiteľia a napriek rôznym formám vyhánania, odnárodňovania, náboženského prenasledovania ste stále ostali v srdci nášho ľudu. Ba keď sme na vás niekedy v dejinách my sami zabúdali,

Drahí svätí Cyril a Metod!

vy ste na nás nezabudli, tak ako ste zabudli na svoje krásne rodné mesto.

Vaša spomienka na veľkolepý solúnsky chrám sv. Demetra je pochopiteľne plná nostalgie za rodným krajom. Vypočuj, ó slávny, nás úbohých a zľutuj sa, lebo sme ďaleko vzdialení od tvojho slávneho chrámu a srdce v našom vnútri dnes spaľuje túžba, ó svätý, po tvojom chráme, aby sme sa mu, na tvoj príhovor, raz ešte mohli pokloniť.

Tebe, svätý Cyril sa táto túžba uvidieť ešte raz svoje mesto nespĺnila. Nevrátil si sa do vlasti, ale odtiaľ, z Ríma, odišiel si do nebeskej vlasti. V skutočnosti si ale neopustil ani našu otčinu - tá bola v tvojej mysli a srdci až do tvojho posledného dychu. Tu v neďalekom kláštore sv. Praxedy si sa modlil pred smrťou: Pane, Bože môj, ...vyslyš moju modlitbu a zachovaj verné ti stádo, nad ktorým si ustanovil mňa, nesúceho a nehodného sluhu svojho. Zbav ho bezbožnej a pohanskej zloby tých, čo vyslovujú proti tebe rúhanie a znič trojrečový blud a zveľad svoju cirkev

Svätí Cyril a Metod! Keď vás chváľime za vašu obetavosť pri ohlasovaní evanjelia, za schopnosť zrieknuť sa vecí a citov vám drahých, iste tým nechceme povedať, že ste boli necitliví, že by vám akosi fatalisticky, či fanaticky bolo všetko ľahostajné. Aj vy ste pocítovali nostalgiu po vlasti, po svojej domovine, aj vám ležal na srdci osud vašej vlasti. A práve preto ste aj našich predkov učili a cez nich aj nás, dnes, učíte skutočnej láske k vlasti. Učili ste nás, že za vlasť sa treba modliť a pracovať pre ňu, ba spolu s našimi predkami ste sa za ňu modlili taktó: Cesarstvie naše Gospodi milostij tvoj prizri, i ne otdaj našego tuzim i ne obratij nas v plen narodom poganskim. Hrista radí, Gospoda našego, iže cesari s Otcem i s Svetim Duhom. (Vzhliadni, Pane, milosťou svojou na naše kráľovstvo. A nevydaj, čo je naše cudzím. A neodaj nás v korisť národom pohanským. Skrze Krista, Pána nášho, ktorý kraľuje s Otcem i Svätým Duchom).

Dnes by sme sa mali túto modlitbu modliť často - aj keď nemáme kráľovstvo ale republiku. Aj dnes totiž hrozí, že to, čo je naše, bude vydané cudzím. Ako? Tak, že sa budeme naivne domnievať, že sme to my, čo rozhod-

jeme o našej vlasti, o našich domovoch, o našom hodnotovom systéme, o našich daniach a o ich požívaní - a pritom budú tieto rozhodnutia padať kdesi inde, ďaleko, a nebudú to už naše osobné rozhodnutia, ba nebudú už vynášané dokonca ani tými našimi zástupcami - nech už sú takí či onakí - ktorých sme si vybrali. Oni sami sa totiž v našom mene, bez toho aby sme si to príliš všimli, krok za krokom, postupne zrieknu našej samostatosti, sami sa „nebadane“ vydáme cudzím - tak ako už v dejinách nie raz - a to našou ľahostajnosťou k spoločnému dobru, rozdrobenosťou, nedostatkom ideálov, malichernými spormi, túžbou získať si priazeň mocnejších, či ocenenie dnešných veľmocí.

Aj dnes by sme sa mali modliť, a prosíme aj tu, teraz, o váš príhovor, svätí Cyril a Metod, aby sme sa v našej vlasti nestali korisťou národov, alebo ešte skôr zvykov pohanských. Stať sa korisťou národov pohanských - to dnes znamená obávať sa vpádu akýchsi húnskych či avarských hord - novodobé pohanstvo sa dnes šíri oveľa záľudnejšie, ba takmer nepozorovateľne - vo forme morálneho relativizmu, pod heslom falošne chápanej slobody, či bezbrehej tolerance, ktorá označuje za netolerantného toho, kto svoj názor opiera o pravdu evanjelia a nebojí sa to povedať nahlas. Novodobé pohanstvo, odmietajúc kresťanský hodnotový systém, prejavuje sa aj vo forme extrémnej hanej politickej korektnosti, ktorá povyšuje sa na roveň zákona, zakazuje zlo označiť ako zlo.

Svätí Cyril a Metod, ak ste si vo vašich časoch nevedeli predstaviť ani vy, ani naši predkovia, ktorí boli vtedy ešte dokonca označovaní za barbarov, čo je to politická korektnosť dotiahnutá do absurdnosti, tak vám musíme vysvetliť, že takto chápaná korektnosť vyžaduje, aby to, čo sa po celé tisícročia považovalo za „do neba volajúce hriechy“ naraz nadobudlo novú terminologickú i morálnu kvalifikáciu.

Verejne sa tieto veci vraj nepatrí hovoriť, a kňazovi, či biskupovi na kázni už vôbec nie, lebo by to hneď bolo označené za demagogické tmárstvo, a vyvolalo by to možno vášnivé a v podstate neplodné diskusie, ale vám svätí Cyril a Metod to môžeme povedať.

Do neba volajúca „krv Ábela“ - sa v prípade usmrcovania nenarodených má dnes nazývať aplikovaním práva slobodnej voľby matky, práva ktoré nikto nesmie spochybniť, ak nechce stratiť obľúbenosť, či volebné preferencie a stať sa terčom nenávisťi či posmechu aj zo strany tých, čo sa formálne nazývajú kresťanmi, ale vo svojom živote sa zásadami kresťanstva neradia.

Iné katechizmom označené ako do neba volajúci hriech, je „volanie utláčaného ľudu v Egypte, nárek cudzinca, vdovy a siroty, nespravodlivosť voči námezdnému robotníkovi“ - toto všetko máme dnes vraj chápať ako aplikáciu voľného trhu práce, reguláciu migračnej politiky a prejav slobodnej trhovej ekonomiky.

Do neba volajúci „hriech Sodomanov“ vraj už, po novom, máme rešpektovať ako prejav inakosti a hoci náboženské procesie už vychádzajú z módy ono novopohanské náboženstvo považuje za prejav novej kultúry všestrannú podporu takejto „inakosti“ hrdými pochodmi, stieraním prirodzených rozdielov medzi mužom a ženou, otcem a matkou, redefinovaním pojmu partnerstva, manželstva i rodiny celým

tým nestráviteľným antropologickým gulášom, ktorý v budúcnosti prinesie len bruchabôľ.

Máme to dnes veru ťažké, svätí Cyril a Metod! Za vašich čias vládcovia hľadali pre svoj národ učiteľov a vysielali za nimi delegácie, vítali ich a zverovali im žiakov - dnes sa učiteľia pomaly musia báť žiakov, pretože princíp akejkoľvek prirodzenej autority stratil podporu verejnosti a vládcovia si prácu tých, čo vyučujú, necenia ani natoľko ako prácu tých, ktorých štát potrebuje, aby mohli pomáhať a chrániť občanov a hlavne naháňať skutočných zločincov. Ako keby nebolo lepšie dobrou výchovou predchádzať degradácii človeka než ju neskôr, za drahé peniaze, trestať.

Novodobé pohanstvo neznesie vieru v Jedného a Trojjediného Boha, ktorý je Tvorca, Zákonodarca i Sudca. Preto požaduje radikálnu náboženskú neutralitu, ktorá už ale nie je neutralitou, ale je v podstate presadzovaním kultúrneho a politického ateizmu.

Preto sa snaží zo všetkých síl čím viac zosmiešniť všetko, čo je prejavom vyššieho mravného princípu, čo je znakom morálneho poriadku. Z toho ale nepriamo vyplýva aj strata úcty k akejkoľvek ľudskej autorite. Súčasná strata dôvodov na úctu k zákonnej autorite je priamo úmerná ľahkovážnosti, s ktorou neraz nositelia autority hazardujú so svojou dôveryhodnosťou - či už ide o predstaviteľov rodinného, občianskeho, politického či cirkevného života. Mohli by sme pokračovať vo výpočte pascí novodobého pohanstva ešte dlho, ale možno by sme tým príliš zakalili radostnú atmosféru vášho dnešného sviatku.

Svätí bratia Cyril a Metod, vy posilnení dôverou v nebeskú pomoc vášho patróna sv. Demetra, pustili ste sa do boja s pohanstvom, neprajníctvom a nevedomosťou. K vášmu patrónovi ste sa modlili slovami Zo strašnej hmly a nevedomosti očist' nás, veď ty miluješ otčinu, múdry Demeter, a svojim príhovorom nám dopraj ospievať v dnešný deň tvoje jasné narodenie.

Tento boj je s istou obmenou aktuálny aj dnes, a preto sa aj my pri spomienke na váš príchod medzi našich predkov obraciam na Vás parafrázovanými slovami tejto Vašej modlitby, adresovanej teraz ale vám. Svätí Cyril a Metod: Zo strašnej hmly a nevedomosti vyvedte nás, veď vy milujete zverené vám stádo i našu krajinu, a svojim príhovorom doprajte nám najšť svetlo pre náš život a nasledovať ho s verným srdcom. Tu pred obrazom Bohorodičky sa spolu s vami chceme modliť slovami starobylej piesne, ktorú ste zložili na jej počesť: Vieme Panna, že ty si prístav pre tých, ktorých kruto trápi horkosť života. Všetci ťa prosíme, Neпошкvrnená, aby sme vo viere našli svoju útechu.“

Zakončujúc našu národnú púť, chceme vám znova zverit' náš národ a tvojimi slovami, svätý Cyril, modliť sa za: ...všetkých spoj do jednoty, učíň ho ľudom znamenitým, jednomyselným v pravej viere a správnom vyznávaní a vnučni im do srdca slovo tvojho usynovnenia. ... schovaj ich pod ochranou tvojich krídel aby všetci chválili a slávlili meno tvoje Otca i Syna i Svätého Ducha. Amen.

Slovenskí pútnici sa vo februári tohto roku zúčastnili trojdňového putovania do Večného mesta. V Bazilike Santa Maria Maggiore, kde celebraval svätú omšu v slovenčine žilinský biskup Mons. Tomáš Galis, v homílii sa k pútnikom prihovaril sekretár Kongregácie pre východné cirkvi arcibiskup Cyril Vasil'. Jeho homíliu prinášame v plnom znení

ANDREJ TARKOVSKIJ

Slovo o apokalypse

Tento text je príhovorom filmového režiséra Andreja Tarkovského, syna básnika Arsenija Tarkovského, ktorý roku 1984 predniesol v londýnskej Katedrále sv. Jakuba. Nemusíme do bodky súhlasiť s každým slovom autora, ale úvaha veľkého ruského režiséra o Apokalypse zaiste zaujme každého, kto sa zaoberá umením a zvlášť tvorbou tohto režiséra svetového mena, ktorý sa do dejín umenia natrvalo zapísal filmami Andrej Rubľov, Ivanovo detstvo, Solaris, Obeť, Stalker alebo Zrkadlo.

menty v ľudskom živote sú zafixované a predpovedateľné do budúcnosti. V detstve som veľmi miloval knihu Robinson Crusoe. Veľmi sa mi na nej páčili podrobné opisy každého predmetu, čo more vyhodilo na breh a čo si Crusoe ukoristil.

Žijeme v hmatateľnom priestore a čase. To znamená, že žijeme vďaka existencii tohto fenoménu, či lepšie povedané dvoch fenoménov, a vnímame ich preto, že definujú naše fyzické možnosti. Okrem toho je však človek stvorený na obraz Boží - teda má slobodnú voľbu a je spôsobilý tvoriť. V poslednom čase (a nielen v poslednom, ale už pomerne dlho) si klademe otázku: Nie je tvorba hriech? Prečo nás táto otázka trápi, keď dopredu vieme, že tvorba nám pripomína, ako sme stvorení my sami a že máme jediného Otca? Prečo vôbec takáto, povedal by som rúhavá, myšlienka vzniká? Pretože kríza kultúry za posledných sto rokov spôsobila, že umelec si môže dovoliť nemať žiadnu duchovnú koncepciu. Čo to znamená? Znamená to, že tvorba je preňho len prejavom určitého inštinktu alebo čohosi iného? Veď vieme, že niektoré zvieratá majú primitívne estetické cítenie a môžu vytvárať niečo ukončené vo formálnom, naturálnom význame. Napríklad plásty, ktoré včely vytvárajú na to, aby do nich ukládali med... K niečomu podobnému dochádza v umení aj dnes: umelec nadobudol dojem, že talent, ktorý dostal zhora, je jeho osobným vlastníctvom. Začal si namýšľať, že talent ho k ničomu nezaväzuje. To vysvetľuje absenciu duchovnosti, ktorá kraľuje súčasnému umeniu. Súčasnú umenie sa stalo akýmsi formálnym hľadaním či tovarom, ktorý je napredaj. Nemusím nikomu vysvetľovať, že film sa nachádza na hranici tohto stavu. Veď je jasné, že sa objavil na trhu na konci 19. storočia s cieľom čo najväčšieho zisku.

Nedávno som navštívil vatikánske múzeá. Videl som veľký počet sál venovaných súčasnému tzv. reli-

gióznemu výtvarnému umeniu. Treba vidieť, aké je toto umenie strašné. Nechápem, prečo sa tieto diela nachádzajú na stenách prestížneho múzea... Ako môže čosi také uspokojovať estetické cítenie veriacich, tobôž katolícku cirkevnú administráciu? Je to zarážajúce...

Teraz však k súčasnej kríze. Žijeme v zmračenom svete. Ale človek sa narodil slobodný a neohrozený. Celé naše dejiny svedčia o potrebe ukryť sa, uchrániť sa pred prírodou, čo nás stále viac a viac núti zhromažďovať sa. Nekomunikujeme preto, že by sme z toho mali pôžitok či slasť, ale aby nám nebolo úzko... Ak sa naše vzťahy opierajú o tento princíp, naša civilizácia sa uberať nesprávnu cestou. Všetka technológia, všetok „technický pokrok“, ktorý sprevádza dejiny, v skutočnosti len vytvára protézy: predlžuje nám ruky, zaostruje zrak, umožňuje nám rýchlejšie sa premiestňovať. Má to principiálny význam. Áno, môžeme sa niekoľkonásobne rýchlejšie premiestňovať, než pred sto rokmi, ale nestali sme sa šťastnejšími. Naša duša vstúpila do konfliktu so spoločnosťou. Nerozvíjame sa harmonicky. Náš duchovný rozvoj zaostal natoľko, že sme sa stali obeťami lavínovitého procesu technologického rastu. Nevieime sa vynoriť z toho prúdu, i keby sme chceli. Výsledkom je, že ak ľudstvo príde k potrebe zdrojov novej energie a keď ju objaví, nie je mravne pripravené využívať ju na dobrý účel. Sme ako barbari, ktorí nevedia, načo slúži elektrónkový mikroskop. Načo nám je? Môžeme ním zatĺcť klince či nebudaj rozbiť stenu? V každom prípade je zjavné, že sme otrokmi tohto systému, tohto stroja, ktorý sa už nedá zastaviť.

Počas historického vývoja sme jeden druhému prestali dôverovať. Už neveríme, že si navzájom môžeme pomáhať (hoci predtým slúžilo všetko na spoločné prežitie) až tak, že my sami - každý z nás osobne - sa v podstate nezúčastňujeme spo-

čenského života. Osobnosť nemá nijaký význam. Jednoducho povedané, strácame to, čo nám bolo dané od samotného počiatku - strácame slobodu voľby. To je príčinou, prečo považujem cestu, po ktorej sa vydala naša civilizácia, za chybnú.

Ruský filozof Nikolaj Berďajev veľmi presne poznamenal, že v dejinách civilizácie existujú dve etapy. Prvá je etapou rozvoja histórie dejín kultúry, kde je rozvoj človeka viac či menej harmonický a stojí na duchovných základoch. Druhou etapou je začiatok reťazovej reakcie nepodriadenej vôle človeka, keď sa dynamika vymyká spod kontroly a keď spoločnosť stráca kultúru.

Čo je to teda Apokalypsa? Ako som už zmienil, podľa mňa je to obraz ľudskej duše obdarenej pocitom zodpovednosti a povinnosti.

Každý človek prežíva to, čo je obsahom Zjavenie sv. Jána. Nedá sa tomu vyhnúť. Nakoniec práve preto môžeme povedať, že smrť a utrpenie sú v podstate rovnoznačné, zvlášť ak trpí a umiera osobnosť alebo ak sa končí cyklus dejín a trpia a umierajú milióny. Človek je schopný prekročiť len prah tej bolesti, ktorá je dostupná práve jemu.

O našom konformizme. V Zjavení sv. Jána čítame: „Poznám tvoje skutky, že nie si ani studený ani horúci. Kiež by si bol studený alebo horúci! Takto, že si vlažný, ani horúci ani studený, už-úž ťa vyplúvam z úst.“ (Zjv 3, 15-16) Znamená to, že ľahostajnosť či nezúčastnenosť sa tu prirovnávajú k hriechu, k zločinu pred tvárou Stvoriteľa. Na druhej strane čítame: „Ja karhám a trescem tých, ktorých milujem. Buď teda horlivý a rob pokánie.“ (Zjv 3, 19) Pociťujúceho človeka je počiatok duchovnej cesty. Takéto pocity navštevujú rozličných ľudí rozličným spôsobom v rozličnom čase. Po- vezdme Dostojevskij. Existuje názor, že je to náboženský pravoslávny spisovateľ, ktorý nám porozprával o zvláštnostiach svojej viery. Zdá sa mi, že to nie je celkom tak. Dostojevskij uskutočnil svoje veľké objavy iba preto, že bol prvý z tých, ktorí pocítili a vyjadrili problémy absencie duchovnosti. Jeho postavy trpia preto, lebo nemôžu veriť. Chcú, no stratili onen orgán, pomocou ktorého sa verí. Ich svedomie atrofovalo. Každým rokom sa Dostojevskij stáva čoraz zrozumiteľnejší, dokonca módnejší. Práve preto, že otázka neviery sa rozrastá viac a viac; pretože to najťažšie je veriť; pretože mať nádej iba na milosť ani nie je možné. Šťastný to človek, ktorého navštívil tento stav! Ďaleko nie

Nezvykol som si vystupovať, tobôž z vlastného rozhodnutia a navyše na takom mieste, ako je chrám. Pociťujem určité obavy, pretože som si vedomý, že mojím cieľom je vyjadriť koncepciu svetského človeka. Nepokúšam sa nijaký osobitný prejav, chcem uvažovať o tom, čo znamená Apokalypsa pre mňa ako umelca. Myslím, že to ospravedľňuje môj krok a vysvetlí, prečo som sa naň odhodlal práve na tomto mieste.

Už samotný fakt účasti na tomto filmovom festivale má podľa celkom apokalyptickú povahu - už len preto, že ešte pred niekoľkými mesiacmi by som neveril, že čosi také bude možné. V poslednom období nadobudol môj vlastný život odtieň Apokalypsy, z čoho vyplýva, že tento môj krok je celkom prirodzený a logický.

Apokalypsa považujem za najväčšie básnické dielo vytvorené na zemi. Je to fenomén, ktorý v podstate vyjadruje všetky zákony určené človeku zhora. Vieme, že od dávna sa vedú spory ohľadom rozmanitých interpretácií tých či oných úryvkov zo Zjavenia sv. Jána. Zvykli sme si, že Zjavenie sa vysvetľuje. Ale práve to by sa podľa mňa nemalo. Apokalypsa sa totiž vyložiť nedá. V Apokalypse niet symbolov. Apokalypsa je obraz.

Symbol sa interpretovať dá, obraz však nie. Symbol je dešifrovateľný, dá sa z neho vyvodit' určitý význam, vytepať ho do definície... Obraz sa však pochopiť nedá. Obraz možno len precítiť a prijať. Lebo obraz ponúka nespočetné množstvo interpretácií. Akoby vyjadroval nespočetné množstvo spojení so svetom, s Absolútnom, s Nekonečnosťou.

Apokalypsa je posledným ohnivkom v reťazi obrazov zachytených v Evan-

jeliom, posledným ohnivkom završujúcim ľudskú epopeju v duchovnom zmysle slova. Žijeme v ťažkom období a zložitosti tohto času narastajú každým dňom. Poznajúc históriu sa môžeme rozpamätať, že o blízkosti apokalyptických čias sa už hovorilo mnohokrát.

Je povedané: „Blahoslavený, kto číta, aj tí, čo počúvajú slová proroctva a zachovávajú, čo je v ňom napísané, lebo čas je blízko.“ (Zjv 1,3) A predsa je relativita pojmu času v tomto prípade zjavná, veď nemôžeme presne určiť, kedy nastane to, o čom píše Ján. Môže sa tak stať zajtra, ale môže sa tak stať aj o tisíc rokov. Zmysel tohto výroku spočíva v tom, že duchovný stav človeka má byť taký, aby sústavne pociťoval zodpovednosť za svoj život. Ťažko si predstaviť, že je Zjavenie napísané už vtedy, keď čas už skončil. Z textu ako takého sa nedajú vyvodzovať definitívne závery.

Určite ste si všimli, že v Apokalypse je veľmi veľa presných čísel a údajov. Napríklad sa v nej píše o počtoch obetí a o počtoch spravodlivých. Podľa mňa to však nič neznamená, je to len obrazný systém vyrátaný na emocionálne vnímanie čísla... Samozrejme, niektoré mo-

každý sa môže takýmto stavom pochváliť. Najdôležitejšie na to, aby sme mohli pocítiť slobodu a šťastie, je nebať sa.

Akýmsi zvláštnym spôsobom tieto obsiahla Apokalypsa. Apokalypsa je v konečnom zmysle rozprávanie o osude. O osude človeka, ktorý je neoddeliteľný od samého seba, ako i od spoločenstva. Keď príroda zachraňuje druh pred vymretím, zvieratá nepocitujú existenčnú drámu. Keďže však človek načrtáva svoju cestu vďaka slobode výberu, slobode voľby; nemôže zachrániť všetkých a môže zachrániť iba seba. A práve preto môže zachrániť aj iných.

Nevieme, čo je láska. Pristupujeme jeden k druhému so strašným pohľadom. Nechápeme, čo znamená milovať samého seba, ba ohanbujeme sa pred tým. Myslíme si, že milovať seba znamená byť egoistom. To je chyba. Láska je obeta. Ale človek si jej nie je vedomý. Obetu môže zaznamenať len niekto tretí, niekto nezainteresovaný. A vy si, samozrejme, pamätáte aj prikázanie: Miluj bližného svojho ako seba samého. Milovať seba samého je základ všetkých citov, meradlo ľudských hodnôt. Nielen preto, že si človek uvedomil samého seba a zmysel svojho života ale tiež preto, že vo všetkom sa musí začínať od samého seba.

Nechcem sa chváliť, že som úspešný v tom, o čom rozprávam. Je mi cudzie dávať sám seba za príklad. Naopak, myslím si, že všetky moje nešťastia vyvierajú práve z toho, že nie som verný sám sebe. Naša bieda často spočíva v tom, že jasné sú nám okolnosti a výsledok, ku ktorému privádza náš chybný pohľad na veci, a predsa pokračujeme v živote napriek samým sebe.

Nesprávne by bolo domnievať sa, že obsahom Apokalypsy je iba trest. Zdá sa, že to hlavné, čo obsahuje, je nádej. Napriek tomu, že „čas je blízko“ (a pre každého z nás jednotlivo je skutočne veľmi blízko), pre nás všetkých ako celok je však ďaleko a nikdy nie je neskoro na zá-

chranu. Apokalypsa je strašná pre každého jednotlivo, ale pre všetkých spolu predstavuje nádej. V tom je zmysel Zjavenia. Nakoniec je jeho antinómia vyjadrená obrazne - a pre umelca je takým silným zdrojom inšpirácie, až sa nevojak čudujeme, koľko oporných bodov sa v nej dá nájsť pre akýkoľvek duševný stav.

Čo sa týka otázky o zániku priestoru a času, prechodu do ich nového stavu - o tom sa píše podivuhodnou rečou. O zániku priestoru: „Nebo sa stiahlo, ako keď sa zvinie kniha, a všetky vrchy a ostrovy sa pohli zo svojho miesta.“ (Zjv 6, 14) Nebo, ktoré sa zvinulo ako zvitok. Nič krajšie ako tento úryvok som nečítal. A ešte o tom, čo sa stalo po rozlomení siedmej pečate. Vari môže umelec slova nájsť spôsob, akým je to vyjadrené?! Ako udivujúco sa dá vyjadriť nielen vzniknuté napätie, ale aj tento prah nebytia! „A keď Baránok otvoril siedmu pečať, nastalo v nebi asi pol hodiny ticho.“ (Zjv 8, 1). Ako povedal môj priateľ, slová sú tu zbytočné. Siedma pečať je rozlomená - a čo? Nič. Nastáva ticho. Neuveriteľné! Neprítomnosť obrazu v tomto prípade je najsilnejším obrazom, aký si len možno predstaviť. Aký zázrak!

C. Castaneda opísal vo svojej knihe príbeh novinára, v postate svoj vlastný príbeh, ako sa učil u istého mexického šamana. Je to veľmi zaujímavá kniha. To však nie je podstatné. Vznikla legenda, že nijaký čarodejník neexistoval, že to nie sú nijaké denníkové záznamy, ale že si všetko Castaneda vymyslel: aj spôsob výuky za pomoci ktorej chce zmeniť svet, aj samotný čarodejník, aj jeho metóda. Ale to vonkoncom neumenšuje podstatu veci - naopak, robí ju zložitejšou. Lebo ak si všetko vymyslel jeden človek, je to ešte väčší zázrak než to, ak by sa to stalo v skutočnosti. V krátkosti - moja myšlienka smeruje k tomu, že umelecký obraz vo svojom výsledku je nakoniec vždy zázrak. A napokon ešte krásne napísaný úryvok z desiatej kapitoly o pôvode času: „Tu an-

jel, ktorého som videl stáť na mori i na zemi, zdvihol k nebu svoju pravú ruku. Zaprisahal sa na Žijúceho na veky vekov, ktorý stvoril nebo a čo je v ňom, zem a čo je na nej, i more a čo je v ňom: „Času už nebude!““ (Zjv 10, 5-6) Toto sa podobá na prísľub. Na nádej. A napriek tomu zostáva tajomstvom.

Podstata je v tom, že v Apokalypse sa nachádza miesto, ktoré pôsobí na zjavenie čudne: „A keď zvolal, sedem hromov prehovorilo svojím hlasom. A keď dohovoriť sedem hromov, chcel som písať, ale počul som hlas z neba, ktorý hovoril: „Zapečať, čo hovorilo sedem hromov, a nepíš to!““ (Zjv 10, 3-4) Zaujímavé - čo také pred nami Ján skryl? A prečo nám zvestoval, že čosi skryl? Čo má znamenať táto zvláštna poznámka? Čo značia tieto jemnosti vzájomného vzťahu anjela a svätého Jána Evanjelistu? Čo je to, o čom človek nemá vedieť? Veď zmysel zjavenia je práve v tom, aby bolo človeku zvestované... Je možné, že poznanie nás robí nešťastnými? Poznanie rozmnožuje smútok. Pamätáte si: „Lebo čím viac je múdrosti, tým väčšími pribúda aj mrzutosti; a ako si niekto zväčšuje vedomosti, tak si zväčšuje aj bolesť.“ (Kaz 1,18) Prečo? Vari treba pred nami skrývať nejaký moment nášho osudu? Napríklad ja by som vôbec nemohol žiť, ak by som poznal proctvo o vlastnom osude. Život zrejme stráca akýkoľvek zmysel, ak viem, ako sa skončí. Samozrejme, mám na mysli svoj vlastný život... V tejto uzavretosti je akási neuveriteľná a nadľudská vznešenosť, ušľachtilosť, pred ktorou máte pocit, že ste bezbranné batoľa, ktoré zároveň niekto chráni. Naše poznanie je neúplné preto, aby sme nepospínili Nekonečnosť, aby nám zostala nádej. V ľudskom nepoznaní je nádej. Nevedomosť je ušľachtilá. Poznanie je vulgárne. Preto mi starostlivosť o človeka vyjadrená v Apokalypse dáva viac nádeje, než ma zanecháva osamote s pocitom strachu. Na tomto mieste sa musím

opýtať - čo mám robiť, keď som prečítal Zjavenie? Je predsa úplne jasné, že nemôžem zostať rovnaký, ako doteraz. Nielen preto, že som sa zmenil, ale preto, že mi bolo povedané s vedomím toho, čo som poznal, som povinný sa zmeniť.

Vo väzbe na to si myslím, že o umení, ktorému sa venujem, môžem hovoriť iba vtedy, keď vyjadruje nie mňa samého, ale akumuluje to, čo môžem zachytiť, keď sa stýkam s ľuďmi. Umenie je hriechom v momente, keď ho začínam používať vo vlastnom záujme. V takom prípade prestávam byť pre samého seba zaujímavý. Zdá sa, že práve z tohto vedomia si začínam vážiť samého seba.

Chcem poďakovať všetkým, čo ma pozvali na toto stretnutie. Nepripravoval som sa objavovať nič nové. Chcel som (a dostal, po čom túžil)

precítiť dôležitosť tohto momentu počas uvažovania vo vašej prítomnosti. Umožnili ste mi prísť k určitým záverom a vrátiť sa k svojim myšlienkam, lebo rozmýšľať o tom osamote sa nedá... Keď sa pripravujem nakrúcať svoj nový film, urobiť nový krok týmto smerom, je mi úplne jasné, že musím pristupovať ku svojej práci, nie ako k voľnej tvorbe, ale ako k skutku. Ako k vynútenému aktu, keď už práca nemôže prinášať uspokojenie, lež predstavuje záväzok, ktorý ma dokonca gniavi. Úprimne povediac, nikdy som nechápal, ako môže byť umelec šťastný v procese tvorby. Alebo je slovo šťastný nepresné? Nie, nikdy. Človek nežije preto, aby bol šťastný. Lebo sú veci omnoho dôležitejšie ako šťastie.

Preložil Teodor Križka

Andrej Tarkovskij pri nakrúcaní filmu Andrej Rubľov. Na vedľajšej strane Tarkovskij na stretnutí s novinármi a záber z filmu Andrej Rubľov

Ako bol zvolený za pápeža Jozef Ratzinger

Poznajúci výsledky druhého konkláve v 21. storočí, ktoré za pápeža zvolilo Jorge Maria Bergoglia, pre históriu je dobré pripomenúť si to predchádzajúce z roku 2005, keď kardináli zvolili za Kristovho námestníka kardinála Jozefa Ratzingera, prefekta Kongregácie pre náuku a viery a bývalého mníchovského arcibiskupa. Ten, ako vieme, 11. februára oznámil, že v posledný februárový deň v roku 2013 sa úradu rímskeho biskupa vzdáva.

Voľby pápeža pred ôsmimi rokmi sa v Sixtínskej kaplnke vo Vatikáne zúčastnilo 115 kardinálov voličov, ktorí mali menej ako 80 rokov. Tento vekový limit zaviedol pápež Pavol VI..

Konkláve v apríli 2005 trvalo dva dni (18. a 19. apríla) a konali sa štyri hlasovania. Kardinál Ratzinger bol síce hneď od prvého skrutínia favoritom, ale až v štvrtom kole popoludní 19. apríla získal 84 hlasov, t. j. o 7 viac, ako bolo potrebné.

Stále to bolo menej ako v roku 1978 dvaja pápeži pred ním: Krakovský kardinál Karol Wojtyła Ján Pavol II. síce potreboval osem hlasovaní, ale získal až 99 zo 111 hlasov a benátsky patriarcha Albino Luciani - Ján Pavol I. z rovnakého počtu voličov získal 98 hlasov vo štvrtom skrutíniu, napísal vo svojej knihe *A ogni morte di papa - i papi che ho conosciuto* (Rizzoli, Milano 1980. s. 176) bývalý známy taliansky politik Giulio Andreotti.

Najkratšie konkláve v 20. storočí bolo v roku 1939, keď bol za pápeža v treťom skrutíniu zvolený kardinál štátny sekretár Eugenio Pacelli. Najdlhšia bola voľba jeho nástupcu Jána XXIII. v roku 1963, keď bolo potrebné až 11 hlasovaní.

Dňa 18. apríla o 18. hodine večer, v prvom skrutíniu konkláve bolo rozloženie hlasov takéto:
JOZEF RATZINGER, dekan kardinálskeho kolégia - 47
JORGE MARIO BERGOGLIO, arcibiskup z Buenos Aires, Argentína - 10

CARLO MARIA MARTINI, emeritný arcibiskup z Milána - 9
CAMILLO RUINI, bývalý vikár Rímskej diecézy - 6
ANGELO SODANO, bývalý štátny sekretár Svätej stolice - 4
OSCAR RODRIGUEZ MARADIAGA, arcibiskup z Tegucigalpa, Honduras - 3
DIONIGI TETTAMANZI, arcibiskup z Milána - 2

Druhé kolo voľby sa konalo v utorok 19. apríla o 9.30 hod a prinieslo tieto výsledky:

JOZEF RATZINGER - 65
JORGE MARIO BERGOGLIO - 35
CARLO MARIA MARTINI - 0
CAMILLO RUINI - 0
ANGELO SODANO - 4
DIONIGI TETTAMANZI - 2

Tretie skrutíniu, ktoré nasledovalo hneď po druhom o 11. hodine, posilnilo síce pozíciu kardinála Ratzingera, no stále to ešte nestačilo na zvolenie za pápeža.

JOZEF RATZINGER - 72
JORGE MARIO BERGOGLIO - 40
DARÍO CASTRILLÓN HOYOS - 1
DIONIGI TETTAMANZI - 0

Štvrté hlasovanie sa konalo v utorok 19. apríla o 16.30 a o tri štvrtiny na šesť sa z komína Sixtínskej kaplnky konečne vzniesol k nebu biely dym a o niekoľko minút za jasotu tisícov ľudí na Námestí sa rozozvučali všetky zvony Baziliky. Bol to jasný znak, že kardináli zvolili nového Kristovho námestníka.

O ďalšiu hodinu sa v lóži Baziliky svätého Petra objavil kardinál Arturo Jorge Estevez Medina a ohlásil nového Petrovho nástupcu:

„Drahí bratia a sestry, oznamujem vám veľkú radosť. Máme pápeža, kardinála najvznešenejšieho a najdostojejšieho pána Jozefa Svätej rímskej Cirkvi, kardinála Ratzingera, ktorý si zvolil meno Benedikt XVI.“

Zakrátko sa pred zrakmi množstva ľudí na Námestí sv. Petra i kamier všetkých televízií sveta objavil nový pápež Benedikt XVI.

V poslednom rozhodujúcom hlasovaní boli tieto výsledky

JOZEF RATZINGER - 84
JORGE MARIO BERGOGLIO - 26
CHRISTOPH SCHOÖNBORN - 1
GIACOMO BIFFI - 1
BERNARD FRANCIS LAW - 1

Pri voľbe pápeža Benedikta XVI. v roku 2005 bolo v konkláve po prvýkrát 113 kardinálov z počtu 115. To je prirodzený dôsledok skutočnosti, že pontifikát bl. Jána Pavla II. trval dosť dlho, skoro 27 rokov. A tých 113 kardinálov menoval pápež Ján Pavol II. Iba dvaja boli starší, z čias Pavla VI.: Jozef Ratzinger, a William Baum z USA, ktorý mal 79 rokov, skoro vôbec už nevidel a bol aj na invalidnom vozíku. A Jozef Ratzinger, prefekt Kongregácie pre náuku viery, dlhoročný blízky spolupracovník Jána Pavla II. sa stal pápežom Benediktom XVI. Do 28. februára 2013.

JÁN KOŠIAR

Spracované podľa Lucio Brunelli *Così eleggemmo papa Ratzinger. In: Limes - rivista italiana di geopolitica, Cindia la sfida del secolo, č. 4/2005 a Heinz-Joachim Fischer Beifall für den neuen Papst. In: Frankfurter Allgemeine Zeitung, 24. septembra 2005, s. 5.*

POPOVÁ A BESNÍK
Cesta spájajúca
Spiš s Horehroním
vychádza z Popradu
a prechádza
Spišsko - Gemerským krasom
cez obec Vernár
smerom na Červenú Skalu
a Brezno.
Jeden horský priechod je
nad obcou Vernár
v nadmorskej výške 1053 m
v sedle Popová.
Nad cestou sa tu týči drevený kríž
natretý červenohnedou farbou.
Ramená kríža sú vyrezané
v tvare kmeňa stromu
s vyčnievajúcimi kýptami konárov,
na čelnej strane
zdobené dubovými listami.
O niečo ďalej, nad obcou Telgárt,
sa nachádza
v nadmorskej výške 994 m
sedlo Besník.
Tu je postavený betónový kríž
na podstavci
ohradený kovovou ohradou.

MALÝ ŠTUREC
Pohorie s Turcom je spojené
cestou z Banskej Bystrice
do Turčianskych Teplíc
rozhraním medzi Kremnickými
vrchmi a Veľkou Fatrou
cez sedlo Malý Šturec
v nadmorskej výške 890 m.
Na tomto mieste je postavený
drevený kríž s plechovým
polychrómovaným korpusom
a polkruhovou plechovou strieškou.
V jeho blízkosti je niekoľko
menších drevených krížikov,
zrejme pamiatka
na tragické udalosti.

BRANISKO
Pohorie Branisko tvorí
prirodenú geografickú hranicu
medzi dvoma nárečovo príbuznými
a pamiatkovo významnými
východoslovenskými regiónmi
Spišom a Šarišom.
Starobylá cesta
naprieč pohorím
cez priesmyk
v nadmorskej výške 751 m
vznikla údajne ešte
v polovici 16. storočia.
V súčasnosti má
cestná komunikácia charakter
európskej cesty s označením E 50.
Po sprevádzkovaní
diaľničného tunela pod pohorím
v roku 2003 význam cesty
mierne poklesol.
Pre turistické a romantické jazdy
je však stále atraktívna.
Na vrchole priesmyku sa nachádza
drevený kríž a travertínová
božia muka s výstižným nápisom
CHVALABOHU.

Svätí na cestách

Cesty majú v našom živote veľmi významné miesto. Odjakživa uľahčujú mobilitu a prispievajú k zblíženiu jednotlivých ľudí a národov. Tie najdôležitejšie nazývame aj dopravnými tepnami, nakoľko prostredníctvom nich pulzuje v spoločnosti dynamický život úzko spojený s cestovaním, výrobou, obchodovaním, výstavbou, športom, rekreovaním, či udržiavaním medziľudských vzťahov. Z týchto, ale aj z iných ďalších dôvodov (napríklad vojensko - strategických) bolo a je ich budovanie jednou z najväčších priorít spoločnosti. Pri budovaní ciest je najväčším problémom zdolávanie geografických prekážok, najmä horských masívov. V dnešnej dobe sa z hľadiska bezpečnosti a plynulosti dopravy uprednostňujú skôr cestné tunely. V minulosti sa na zdlanie pohorí využívali najvýhodnejšie polohy prírodných útvarov - vrstevnicové pásy a horské sedlá. Takto vznikali síce zaujímavé a pôsobivé, ale z hľadiska bezpečnosti dosť náročné serpentíny a horské priechody. Zdolávanie takýchto ciest a priechodov bolo v dávnej minulosti oveľa ťažšie ako dnes. Cesty boli veľmi úzke, nedostatočne spevnené a málo udržiavané. Preprava sa realizovala prevažne záprahmi s ťažkými zvieratami. Vyskytovalo sa preto množstvo nehôd s tragickými následkami. Takéto lokality boli neraz opradené legendami a poverami. Z kresťanského ponímania išlo o miesta a úseky, kde bolo potrebné okrem vlastnej pomoci spoliehať sa aj na pomoc Božiu (podľa príslovia Keď je núdza najväčšia - pomoc Božia najbližšia). Preto bola takáto cesta sprevádzaná prosebnými modlitbami a jej zdlanie d'akovnými vzdychmi. K tomuto účelu stavali ľudia na týchto kritických miestach kríže a iné drobné sakrálne objekty (božie muky a kaplnky), aby boli nielen pamätníkom a pripomienkou, ale hlavne mementom. Túto funkciu majú aj dnes, lebo aj pri značnom technickom a technologickom pokroku stavania ciest a výroby dopravných prostriedkov, dochádza na horských priechodoch najmä v zimnom období k častým dopravným nehodám s ťažkými následkami.

**SPIŠSKÁ MAGURA
A HANUŠOVSKÉ SEDLO**
(obrázok dole)

Spod Tatier do zamagurskej oblasti vedie hlavná cesta 542 naprieč horstvom Spišskej Magury. Magurské sedlo sa nachádza v nadmorskej výške 949 m. Pri malom odstavnom parkovisku, v križovatke s turistickými a cykloturistickými cestami, je ostrovček s dreveným krížom vztýčenom na kamennom podstavci. Po zdolaní sedla sa naskytne obraz krásnej podhorskej oblasti začínajúcej goralskej enklávy. Cesta pokračuje cez malebné dedinky do prihraničnej Spišskej Starej Vsi a ďalej do Poľska. Horské sedlo s krížom v tejto oblasti sa nachádza ešte v magurskom horskom podcelku Repisko, na vedľajšej ceste zo Spišských Hanušoviec do Veľkej Frankovej a Osturne.

JAHODNÁ A VEĽKÝ FOLKMAR

(obrázky vľavo a vpravo)

Na ceste spájajúcej Spiš s Abovom a Košicami sa nachádzajú dva horské priechody.

Tesne za Košicami je to cestný zlom neďaleko športovo rekreačného strediska Jahodná. Na križovatke pri odbočke je lokalizovaný kamenný kríž s d'atelinovo ukončenými ramenami vztýčený na podstavci. Cesta pokračuje údolím pravostranného prítoku Hornádu s názvom Belá cez most ponad jedno z ramien vodnej nádrže Ružín. Potom nasleduje opäť stúpanie po severovýchodnom okraji horstva Kojšovská hoľa až na kopec nad spišskou obcou Veľký Folkmar.

Tu sa nachádza ornamentálny liatinový kríž z roku 1947 vztýčený na kamennom podstavci a ohradený kovovou ohradou.

Na nápisovej tabuľke je okrem údajov o postavení aj príznačný nápis

**KTO S KRISTOM BOJUJE,
S KRISTOM VÍŤAZÍ.**

JAVORNÍK

(obrázok dole)

Pohorie Javorníky je súčasťou Slovensko-moravských Karpát. Nachádza sa na slovensko-českej hranici a v strede ho pretína medzinárodná európska cesta E 442.

Úsek cesty z Bytče do Makova prechádza sedlom Javorník v nadmorskej výške 818 m.

Na červeno a zeleno značenom turistickom chodníku, približne kilometer od cesty a orientačného bodu U Melocika, nájdeme pri usadlosti Veľké Rovné - Záblatie neďaleko od seba až tri drevené kríže a kaplnku Sedembolestnej Panny Márie.

PECINY (obrázok hore)

Stredoslovenskú oblasť banských miest s centrom v Banskej Štiavnici spája so susednými oblasťami Hontom a Tekovom horstvo Štiavnických vrchov.

Cesta cez ne smerom do Levíc prechádza sedlom Peciny popri rekreačnom stredisku Richňavské jazerá nad baníckou obcou Štiavnické Bane.

V sedle pri ceste v nadmorskej výške 750 m stojí kríž z roku 1946 vztýčený na kamennom podstavci.

SOROŠKA

(obrázok vľavo)

Cesta z Košíc do Rožňavy, respektíve z Košickej kotliny do Gemera, vedie cez Slovenský kras takzvaným Jablonovským sedlom nazývaným aj Soroška.

V sedle sa nachádza pohostinné zariadenie s parkoviskom.

Nad cestou a parkoviskom je postavená murovaná božia muka s obrazom svätého Juraja vo výklenku.

Nad výklenkom je umiestnený farebný keramický reliéf so svätým Krištofom - patrónom vodičov.

Miesto v nadmorskej výške 535 m má pekný výhľad a je východiskom a križovatkou mnohých turistických trás.

Je opäť čas prezúvania pneumatík, ktoré nás majú viac ochrániť na zimných cestách pred nepriazňou počasia. Nezabúdajme aj na duchovnú ochranu, ktorá nás má ochrániť pred každým zlom a jeho následkami... nielen v autách na cestách.

LUBOMÍR KALAVSKÝ

Juraj Jánošík - národný hrdina alebo zbojník? Jeho meno a skutky sú opradené mnohými legendami a povestami. V ich podaní vystupuje ako udatný bojovník a ochranca práv poddaného ľudu, ktorý bohatým bral a chudobným dával. Syn nemajetných rodičov a sirota. Budúci kňaz, ktorý sutanu vymení za zbojnícku valašku. Čo je pravda? A čo legenda? Aspoň čiastočnú odpoveď na tieto otázky dostaneme, ak nahliadneme do historických prameňov, a to hlavne do súdnych spisov. Ako sa teda javí Juro Jánošík vo svetle týchto dokumentov?

Rodiskom Juraja Jánošíka bol kraj pod Rozsutcom. Na svet prišiel v januári 1688 na laze zvanom „U Janošov“ vzdialenom od Terchovej štyri či päť kilometrov. Bol v poradí druhým dieťaťom Martina a Anny Jánošíkovej, rod. Cesnekovej (Čišnikovej). Pokrstený bol, ako o tom vypovedá zápis vo varínskej farskej matrike, 25. januára 1688 miestnym katolíckym kňazom Michalom Smutkom.¹ Zo zápisov z tej istej matriky sa dozvedáme, že mal štyroch súrodencov: o rok staršiu sestru Barboru a troch mladších bratov, Jána (1689), Martina (1692) a Adama (1697). Niektorí autori však uvádzajú, napríklad Andrej Melicherčík, že Ján bol starším bratom Juraja Jánošíka.² V Terchovej sa však v roku 1688 narodil aj ďalší Juraj Jánošík (krstený 16. mája), a to Michalovi a Barbore Jánošíkovej, rod. Cingelovej, ktorý staršieho brata Jána skutočne mal.³ O detstve Juraja Jánošíka, ktoré s najväčšou pravdepodobnosťou prežil na terchovských kopaniciach, archivácie mlčia. Nevieme presne ani kedy a za akých okolností sa dal zverbovať do kuruckého vojska Františka Rákociho. Údaje o tom sa rôznia. Pravdepodobne sa tak stalo v decembri 1707 na vyzvanie plukovníka Viliama Vinklera. Táto skutočnosť vyvracia legendu o tom, že by Jánošík študoval za kňaza. Ako píše Ružena Antolová, odvolávajú sa na výskumy Ruda Brtáňa, inšpiráciou pre vznik tejto povesti sa mohla stať skutočnosť, že v čase Jánošíkovej popravy iný Jánošík pôvodom z Istebného, krstným menom Ondrej, teológiu skutočne študoval.⁴ Po pamätnej bitke pri Trenčíne, ktorá sa odohrala 3. augusta 1708 a skončila sa porážkou kurucov, padol do zajatia a bol prinútený stať sa členom habsburskej cisárskej armády. Ako člen strážnej posádky sa dostal na Bytčiansky zámok.⁵ V tom čase tu bol väznený zbojnícky kapitán Tomáš Uhorčík z Predmieria. Jánošík s ním nadviazal priateľstvo a dopomohol mu k úteku zo zámockého väzenia. Jánošík ani v cisárskej armáde nepobudol dlho. Na žiadosť svojho otca a po zaplatení pomerne vysokého výkupného bol uvoľnený z vojenskej služby a v novembri 1710 sa vrátil domov do Terchovej.⁶ Nie však naddlho. Opäť sa stretáva s Tomášom Uhorčíkom, ktorý ho naviedol na zboj. V septembri 1711, na Michala, zložil Jánošík zbojnícku prisahu a čoskoro na poste zbojníckeho kapitána nahradil Tomáša Uhorčíka, ktorý sa 5. októbra oženil a po svadbe sa usadil spolu s manželkou v Klenovci pod menom Martin Mravec. Stal sa obecným hudcom a neskôr pastierom. Hrával na gajdách, a tu niekde možno hľadať zrod zbojníka Gajdošíka, s ktorým sa stretávame v povestiach o zbojníkoch. Uhorčík, ak vyjmeme prípad ozbijania baróna Révaya, sa už ďalej na zbojníckych akciách nezúčastňoval.

Jánošíkov zboj netrval dlho, zhruba poldruha roka: jeho podstatná časť spadá do letného a jesenného obdobia roku 1712. Vtedy spolu so svojimi „tovarišmi“ vykonal najviac prepádov. Medzi inými ozbil už spomínaného Pavla Révaya, zemana Ladislava Zmeškala, žilinského obchodníka zo súknom Jána Šipoša či zlatníka Jána Skalku. Prepad grófkou Shardonovej⁷ pri Garajovom potoku medzi Východnou a Važcom sa mu stal osudným. Liptovská župa musela grófkou vyplatiť náhradu za ozbijanie a tak sa táto príhoda stala bezprostrednou pohnútkou dôkladnejšieho prenasledovania zbojníkov v Liptove i v okolitých župách. Jánošíka prvýkrát zlapali v októbri 1712 a uväznili ho spolu s Mravcom-Uhorčíkom v Hrachovskom kaštieli. Vo väzení však nepobudli dlho. Na slobodu sa dostali zásluhou intervencie podžupana malohontskej stolice, prorákociovsky orientovaného Pavla Lániho, ktorý bol ich priaznivcom. Z Hrachova sa Jánošík vybral pravdepodobne cez Klenovec na Liptov za svojou družinou. Tu, ako už vieme, sa odohral incident s grófkou von Shardon, ako aj prepád oravského zemana Ladislava Zmeškala vo Svätannenskej doline. Od tohto času ho už Liptovská stolica nenechala na pokoji. Po rozchode zbojníckej družiny na zimovisko Jánošík často strieda miesta svojho pobytu. Nako-

nec sa uchýli u svojho priateľa Martina Mravca alias Uhorčíka. Tu ho liptovskí hajdúsi chytili a spolu s Uhorčíkom odvedli do Palugyayovského kaštieľa Vranovo v Palúdzke. Stalo sa tak koncom zimy 1713. Na jeho stopu sa pravdepodobne dostali na základe výpovede zbojníka Mikuláša Šusteka, ktorého súdili a popravili lámaním v kolese na žilinskom popraviske Rosinky. Miesto Jánošíkovho pobytu však mohol prezradiť aj člen jeho družiny - zbojník Turiak, zvaný aj Huncaga, ktorý

nošík sa pri svojej dobrovoľnej výpovedi, ako aj pri mučení držal statočne. Dokazuje to aj záznam o jeho útrpnom vypočúvaní, ktorý obsahuje len sedem odpovedí.⁹ Popravu mladého, len dvadsaťpäťročného zbojníckeho kapitána vykonali pravdepodobne ešte v ten istý deň na liptovskomikulášskom popraviske „Šibeničky“.¹⁰ Z navrhnutých spôsobov popravy vybrali ten najhorší a najbolestivejší - zavesenie na hák za ľavé rebro, čiže spôsob, ako zvyčajne popravovali vodcov družín. Týmto spôsobom popravený sko-

nal v ukrutných bolestiach v dôsledku zlyhania srdca a krvného obehu následkom vnútorného krvácania. Jánošíkov mladý život sa teda skončil násilne a kruto v podvečer 17. marca 1713. Čo sa stalo s telom popraveného, nevieme. Rozsudok sa o tom nezmie-

ňuje. Podľa zachovaného ústneho podania Jánošíka pochovali, ako člena armády Františka II. Rákociho, na kuruckom cintoríne v Čemiciach. Pri výstavbe vodnej nádrže Liptovská Mara celú obec aj s cintorínom zatopila voda. Je teda možné, že Jánošík sníva svoj večný sen na dne Liptovskej Mary.

Juro Jánošík sa už počas svojho krátkeho života stal legendou. V očiach ľudu zosobňoval hrdinu, ktorý bol jedným z nich, zdieľal s ním ich bolestný úd. Stal sa symbolom slobody a protestu proti sociálnemu útlaku. Ako účastník Rákociovho povstania stelesňoval jeho túžby po slobode a spravodlivejšom spoločenskom poriadku. Stal sa vďačnou témou ľudového rozprávania, ľudových balád, povestí a piesní. Jánošíkovskú tradíciu neskôr v 19. storočí živili aj štúrovci, napríklad Janko Kráľ a pred ním aj Gašpar Fejérpaty Belopotocký. Štúrovci vnímali zbojníctvo ako apotheózu slobodného života, jánošíkovská tradícia v ich podaní znamenala heroizovanie slobody.

Záujem o Jánošíka a zbojnícku tematiku prejavili mnohí. A mnohí si správne všimli predovšetkým sociálnu podstatu a funkciu zbojníctva. Preto možno len súhlasiť s tvrdením Jozefa Kočiša, „že nielen legendárny, ale aj skutočný Jánošík si právom zaslúži to miesto, ktoré mu vyhradila aj ľudová tradícia“.¹¹

Rebel z Terchovej

Ján Mráz: Jánošík

POZNÁMKY

1/ V spomínanej matrike sa nachádza latinský zápis tohto znenia: Anno 1688 In Januario Die 25. Eadem die baptisavi infantem natum e Martino Janosik et Anna Csisznik, cui datum est nomen Georgius. Patrini erant Jacobus Merjad et Barbara Kristofik e Terchova.

2/ Porovnaj: MELICHERČÍK, A. Juraj Jánošík : Hrdina protifeudálneho odboja slovenského ľudu. Martin : Osveta, 1963, s. 60.

3/ Porovnaj: ANTOLOVÁ, R. O Zbojstve Juraja Jánošíka. Liptovský Mikuláš : Múzeum Janka Kráľa, 2001, s. 9. ISBN 80-85657-12-0.

4/ Porovnaj: ANTOLOVÁ, R. O zbojstve Juraja Jánošíka. 2001, s. 9.

5/ Bytčiansky zámok je dnes sídlom Štátneho archívu. Opatruje sa v ňom už spomínaná varínska cirkevná matrika, ako aj ďalšie písomnosti o Jánošíkovi.

6/ To odporuje legende o chudobnom pôvode Juraja Jánošíka a jeho rodiny. Takisto tvrdenie, že Jánošík bol sirotou, sa nezakladá na pravde. Oboja rodičia prežili smrť svojich dvoch synov, Juraja i jeho mladšieho brata Jána, ktorý bol od 18. decembra 1713 súdený za ukrývanie a podporovanie brata Juraja. Po mučení ho nakoniec popravili. Porovnaj: HORVÁTHOVÁ, M., KRIŽKOVÁ, Z. Juraj Jánošík : Rozprávanie o zbojníckom kapitánovi. Bratislava : Perfekt, 2004, s. 12. ISBN 80-8046-282-8.

7/ Grófkou Shardonová nebola vdova, ako sa to uvádza vo viacerých publikáciách o Jánošíkovi.

8/ Táto udalosť sa stala v Suchej doline v chotári obce Fačkov. Podľa zápisu v domanižskej cirkevnej matrike zomrelých, ktorá sa dnes uchováva v bytčianskom archíve, farára Vrtíka postrelili dvaja zbojníci. Podľa Jánošíkovej výpovede strelcom bol Huncaga-Turiak a Plavčík. Jozef Vrtík na následky zranenia po mesiaci zomrel.

9/ Jánošíkovo priznanie Fassio Janossikiana sa dnes opatruje v archívnych fondoch Archívu literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice v Martine v odpise, ktorý urobil štúrovský básnik Janko Kráľ. Odpis s originálom porovnal a svojím podpisom potvrdil G. F. Belopotocký. Odpis spolu s ďalšími rukopismi Janka Kráľa odovzdal do matičných zbierok folklorista Pavol Dobšinský. Odtiaľ sa po odčlenení Slovenskej národnej knižnice dostali do jej fondov.

10/ Odsúdenca, ktorého podrobili ťažkému mučeniu, mali vo zvyku popraviť ešte v ten istý deň, aby nezomrel na následky mučenia a tak neunikol poprave.

11/ KOČIŠ, J. Neznámy Jánošík. Martin : Osveta, 1986, s. 8.

BIBLIOGRAFICKÉ ODKAZY:

ANTOLOVÁ, Ružena. O zbojstve Juraja Jánošíka. Liptovský Mikuláš : Múzeum Janka Kráľa, 2001. ISBN 80-85657-12-0.

DOBŠINSKÝ, P. Rôzne materiály zozbierané k Jánošíkovskej tradícii na Slovensku [rukopisy]. Slovenská národná knižnica - Archív literatúry a umenia. Sign.: M 14 CH 11/a.

HOUDEK, I. Vyznanie zbojníka Juraja Jánošíka : 1713. Praha, 1937.

KOČIŠ, Jozef. Neznámy Jánošík. Martin : Osveta, 1986.

KRIŽKOVÁ, Z., HORVÁTHOVÁ, M. Rozprávanie o zbojníckom kapitánovi. Bratislava : Perfekt, 2004. ISBN 80-8046-282-8.

MELICHERČÍK, A. Jánošík junosik : Juraj Jánošík v ľudových piesňach a povestiach. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1963.

MELICHERČÍK, A. Juraj Jánošík : hrdina protifeudálneho odboja slovenského ľudu. Martin : Osveta, 1963.

SOCHÁŇ, P. Zbojník Juro Janošik. Bratislava : Nákladom Družstva na vydávanie kníh a časopisov, 1924.

Bez komentára

R. 1933 alebo 1934 bolo totiž prijímanie četníkov na na skúšobnú dobu. Zo Slovenska ich malo byť tristo, ale žiadateľov bolo oveľa viac. Sám som odporúčal takmer tridsiatich, ale na lekársku prehliadku povolali len osem. Ostatných vylúčili, lebo vraj nevyhovovali predpisom.

...
Z predvolaných uchádzačov šli na prehliadku traja, no lekár neuznal ani jedného z nich. To ma už priamo rozzúrilo.

...
Požiadal som potom svojho priateľa profesora dr. Sumbala, aby dvoch z nich vyšetril. Zistil, že sú absolútne zdraví a dal im o tom potvrdenia. Treťieho som poslal k vojenskému lekárovi plk. dr. Nesvadbovi, ktorého som osobne ani nepoznal. Ten ho ochotne prezrel a tiež zistil, že je absolútne zdravý. Žiadal som zemského veliteľa četníckeho gen. Adamičku o ďalšiu prehliadku. Jeden z uchádzačov už neveril, že by ho prijali a odišiel domov. Dvaja však išli na prehliadku znova. Ten ktorý mal lekárske vysvedčenie od prof. dr. Sumbala podal ho četníckemu lekárovi a sebavedome povedal: „Vidíte, pán doktor, že som zdravý!“ Nato mu lekár zapchal vatou jednu nosnú dierku, dal mu dýchať druhou, potom druhú a kázal mu dýchať prvou. Výsledkom bolo, že „pre nedostatočne vyvinuté dýchacie cesty“ ho neuznal za schopného...

Ján Ursíny: Spomienky na Slovenské národné povstanie, Tranoscius, 1994, s. 10

Kún sedel pre pobúrenie robotníctva proti majetným triedam a pre zväzovanie k štrajku. Napísal o tom leták a zavrel ho. Väzenie znášal dobre, skoro s vedomím hrdinu. Žil biedne a väzenskú stravu si prílejšoval vlastným kuchárskym umením, pekával si slaninu a občas, keď dostal pár korún od strany vo väzenskej pivnici pripravoval si pečienku. Mal nepekný výzor. Tvár ako odutú, pery židovsky tlsté a mastné. Prádlá snád' ani nemal, lebo nosil nohavice na holom tele. Nenasil nikdy vo väzení goliere a chodil v mäkkej nočnej košeli. Bol večne hladný, nenasytený a snád' preto v jedle nepriberčivý. Keď prišiel do mojej cely počas obeda, ktorý som si dal donášať z mesta, veľmi ochotne prijímal ponúknutie, mäso, zemiaky bral do holých prstov i s veľkou chuťou prehltal.

.....
V jeho svete bolo dovolené všetko: klam, podvod, lož i násilie. Bol cynik každým citom, každou myšlienkou. Z Marxa a jeho žiakov sa naučil, že v boji proti nenávidenej buržoázii je dovolený každý prostriedok: násilie i lož. Tu sme sa rozchádzali diametrálne. Ba on šiel ešte ďalej ako jeho učiteľ: vyznával ako nezvratné dogma, že lož je najvyšší stupeň vývoja a dokonalosti. Luhať treba vždy, konzekventne za každých okolností. Aby som ho odvrátil od tohto nemožného názoru, či presvedčenia, využil som všetkých duchovných zbraní

.....
Potom som raz použil „argumentum ad hominem“, poznajúc jeho večný hlad, pred prechádzkou, keď väzni boli už na dvore, poslal som ho, aby si vzal z kasne jablčka spoluväzňa Slováka. Kún poslušol. Na prechádzke upozornil som majiteľa jablka, že Kún akiste je jeho jablka, ktoré mu odcudzil z kasne. Kúna nemali spoluväzni radi pre jeho posmievačnosť a cynizmus. Po prechádzke majiteľ jablka zistil, že sú jablka preč. Šiel ku Kúnovi a bez reči ho vyzauškoval. Kún prišiel do mojej cely so slzami v očiach a s rozpálenou tvárou, vyčítal mi prečo som mu povedal, že sú jablka voľné?

- Si obeťou tvojej náuky o lži. Vedel som, že sa to tak skončí, povedz, či sa naozaj má luhať?

- Mohol som vedieť, že to hovädo mi tie jablka nedaruje. Som hlupák. Ale prečo si ty luhať? Veď ty neluhaš!

- Nevieš ťa už už inakšie presvedčiť o neudržateľnosti tvojho názoru o lži. Lož a zaucho - to je jedno. Oboje sú násilia. V tvojom svete luhania prestane ľudský styk, solidarita, spolupráca, poriadok a dôvera. Násilie sa bude mstiť násilím. Vrátili by sme sa k divoškému stavu, kde len kyjak bude riešiť spoločné záujmy. Keby majiteľ jablka nebol taký silák, nebol by sa ťa dotkol. Tak podľa teba len fyzicky silný bude mať právo a pravdu. Takýmto smerom šiel náš rozhovor. Ale Kún zostal pri svojom: lož, teror a násilie mu prešli do krvi. Bez nich nemohol už ani myslieť, ani žiť.

Vavro Šrobár: Oslobodené Slovensko - Pamäti z rokov 1918 - 1920, AEP, Bratislava 2004, s. 66 - 67

Je ozaj slovenské školstvo v kríze? A čo je to kríza? Podľa Slovníka cudzích slov (S. Šaling a kol., SAMO, Bratislava - Prešov 2002) je slovo kríza gréckeho pôvodu a označuje ťažký, prechodný stav, nedostatok, úpadok apod. Pojem krízová situácia je zavedený aj pre účely zákona č. 387/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu a to nasledovne: „Na účely tohto zákona sa rozumie krízovou situáciou mimo času vojny a vojnového stavu (ďalej len „krízová situácia“) obdobie, počas ktorého je bezprostredne ohrozená alebo narušená bezpečnosť štátu“.

Z printových i elektronických médií na Slovensku, ktoré pracujú podľa princípu „Zlé správy sú dobré správy“, sa občas dozvieme o negatívnych javoch v zá-

JÁN DUDÁŠ

Kríza vysokých škôl

kladnom, strednom i vysokom školstve, ktoré spĺňajú znaky krízy. Sú to javy ojedinelé - akoby plynulo z ojedinelosti mediálnych správ alebo je školstvo v kríze? Jednoduchý i viacdný štrajk pracovníkov školstva v tomto roku akcentoval dlhodobé neriešené problémy základného a stredného školstva. A nebol to prvý štrajk.

Odpoveď na položenú otázku môže poskytnúť len komplexná širšia a hlbšia analýza negatívnych javov v školstve. Otázkou je, kto by mal vypracovať dôkladnú analýzu a následne kto by ju mal realizovať?

Je nesporným fakt, že inteligencia je hlavou národa. A vysoké školy sú liahňami inteligencie. Úlohou inteligencie je okrem iného zachovávať si schopnosť sebareflexie a byť tým potrebným korektívom spoločenstva. V tom je inteligencia nezastupiteľná. Takže v prvej časti otázky - vypracovanie analýzy - je kompetentná inteligencia, najmä tá pracujúca v oblasti školstva.

Otázkou je, aká je táto inteligencia a aká je vôbec slovenská inteligencia. Slovník cudzích slov charakterizuje inteligenciu ako spoločenskú vrstvu duševne pracujúcich vzdelancov a v jej rámci rozlišuje intelektuála ako vzdelanca, rozumovo, vedecky, teoreticky pracujúceho človeka a inteligenta ako vzdelaného človeka, ktorý zvyčajne duševne pracujúceho.

Podľa môjho názoru príslušník inteligencie by mala byť harmonicky rozvinutá, kultivovaná osobnosť u ktorej je v organickej jednote a vyvážené zastúpený odborný profil a širší kultúrno - civilizačný background - rozmer. Tento problém existuje aj u inteligencie v euro-atlantickom priestore, ako na to upozornil žiak Rutheforda a úspešný novelista C. P. Snow. Pri absencii tohoto background-u a sústredenosti len na svoj odbor môžeme takéto osobnosti označiť termínom zavedeným napr. počas študentskej revolty v západnej Európe v r. 1968 (NSR, Francúzsko) - Fachidioten.

Uvedené „definície“ intelektuála a inteligenta uvažujú len vzdelanosť a charakter pracovnej činnosti, neuvažujú etický rozmer vzdelancov a to nielen v humánnej oblasti, ale aj v odbornej oblasti, čo je závažný nedostatok takýchto charakteristik. Je etický rozmer jednotlivca, vrátane príslušníka inteligencie, v oblasti humánnej morálky i odbornej morálky závažný a dôležitý? Podľa mňa o kvalite príslušníka inteligencie vypovedajú nielen jeho intelektové vlastnosti, ale aj úroveň humánnej i odbornej etiky, preto je podstatný. Premýšľajúc o výstižnejšej charakterizácii vzdelancov, ktorá by zahŕňovala nielen intelektové vlastnosti, charakter činnosti, ale aj humánnu a odbornú etiku, navrhujem výstižnejšie a objektívnejšie rozlíšenie kvality inteligencie ako spoločenskej vrstvy jej rozčlenenie do piatich základných skupín:

1) intelektuál - dopracováva sa k podstate veci a rešpektuje humánne i odborné etické normy. Najvyššie intelektové vlastnosti reprezentuje intelektuál s brilantným intelektom

2) inteligent - kľže po povrchu, no rešpektuje humánne i odborné etické normy

3) polointeligent - kľže po povrchu, toleruje porušovanie humánnych i odborných etických noriem, no sám ich neporušuje

4) pseudointeligent - kľže po povrchu, nerešpektuje ani humánne ani odborné etické normy, ba sú mu na smiech a na obťaž.

5) antiinteligent resp. lumpeninteligent - kľže po povrchu, nerešpektuje ani humánne ani odborné etické normy, ba sú mu na smiech a na obťaž, je to vzdelanec s najvyššou schopnosťou v trojhodnotovej stupnici schopnosti: schopný, veľmi schopný a všetkého schopný, teda vzdelanec s tými najhoršími vlastnosťami.

Skupiny 3 - 5 tvoria deformovanú -

deviantnú inteligenciu, ktorá je spoločnosti len na obťaž.

V súvislosti s inteligenciou súvisí aj problematika jej elity. Elita podľa uvedeného slovníka cudzích slov sú vybratí najlepší jednotlivci, výkvet, vybraná spoločnosť. Uvedená charakterizácia elity neuvažuje etický rozmer jej príslušníkov, je eticky neutrálna. Limitne, aj najschopnejší vrahovia sú elitou, napríklad veľkí integrátori - masoví vrahovia ako Alexander Macedónsky, Napoleon, Hitler, Lenin, Trockij, Stalin, Mao Ce Tung a ďalší podobní sú podľa tejto charakterizácie elitou. To vyvoláva nesúhlas u mravne založených ľudí, podľa ktorých by mali k elite patriť len osoby s humánne pozitívnymi skutkami. K elite patria jednotlivci, ktorí dosiahli v svojej oblasti pôsobenia nadpriemerné pozitívne výkony.

Vysoké školy sú liahňami inteligencie. A aká je úroveň inteligencie na vysokých školách, ktorá vychováva novú inteligenciu, hlavu národa? Je potrebné si uvedomiť, že úroveň študentov i učiteľov je daná úrovňou univerzity a úroveň univerzity je dominantne daná úrovňou vedy. A aká je realita inteligencie na Slovensku v porovnaní s navrhovaným rozčlenením? Samotný život v euro - atlantickom priestore, vrátane postsocialistických štátov, dokazuje opodstatnenosť takéhoto delenia inteligencie. Z tohoto rozdelenia rezultuje potom otázka, ako relatívne i absolútne sú početné tieto skupiny inteligencie na Slovensku.

Istý vzdelanec sa vyjadril: „Kvalita inteligencie z čias štúrovcov, vrátane morálky, preživa len tu a tam ako dávny relikt u nemnohých jednotlivcov“. Má to svoje historické korene a ťažiskové diela v hľadani odpovede na otázku prečo? sú diela dr. dr. J. Lajčiaka -Slovensko a kultúra, 1921, 1994, 2007, doc. A. A. Banička - O dialektickej podstate slovenského konfesionalizmu, 1947, 2000 a prof. J. Bakoša - Intelektuál a pamiatka, 2004. Hodnotné základné diela, žiaľ, ako mi poznamenal prof. Bakoš, stále bez širšieho ohlasu v radoch slovenskej inteligencie, a to aj po prevrate.

Komplexnejšej reflexii školskej problematiky, najmä vysokých škôl, boli v dostupných časopisoch venované len ojedinelé štúdie, slovenská inteligencia a spoločnosť ani nevedie v tejto problematike diskusiu, spor ani polemiku, čo je sebadeštručné pre národ. Elektronické i väčšinové počtom - nákladom printové médiá zaujímajú len negatívne správy a v mnohých prípadoch sa prostitujú. Sledujúc slovenské a proslovenské printové médiá pre vzdelancov od zamatového prevratu v r. 1989 po dnešok, ako sú napr. Slovenské pohľady, Literárny dvojtyždenník, Slovenské národné noviny, Tvorba, Kultúra, neskoršie i Slovanská vzájomnosť, možno skonštatovať, že komplexnejšie reflexie tejto problematiky sú ojedinelé. Vzniká otázka, či reflektovanie problematiky školstva a najmä vysokého v radoch týchto vzdelancov je potrebné.

Z publikovaných časopiseckých štúdií spomeňme článok prof. J. Grusku, Rozhodnúť elity, LT č. 13/1995, šéfredaktorom Kultúry cenzurovanú štúdiu (ponechávame na úsudok čitateľa - pozn. redakcie) - J. Dudáš: Absurdity vysokého školstva, Kultúra č. 13 - 14/2004 a č. 15 - 16/2004, necenzurovanú uverejnenú v Slovenských pohľadoch - J. Dudáš: Absurdity vysokého školstva na Slovensku - pokles úrovne inteligencie, Slovenské pohľady č.6/2005, s. 76 - 92, pričom pokračovanie štúdie Literárny týždenník nielenže neuverejnil, ale jeho šéfredaktor (básnik Š. Moravčík) ani nereagoval na jej zaslanie - typická bieda istej časti humanitnej inteligencie, ktorej je neznáma etika redakcií vedeckých časopisov.

Spomeňme ešte štúdiu tohto autora v nemeckom jazykovom prostredí - J. Du-

dáš: Deformationen des slowakischen Hochschulwesens, v zborníku in Ed. P. Bachmaier, B. Blehova, DER KULTURELLE UMBRUCH IN OSTMITTELEUROPA, P. Lang Europäischer Verlag der Wissenschaften, Frankfurt am Main, 2005, s. 201 - 214.

Pokusom o vyplnenie tejto medzery je samizdatová autobiografická kniha prof. J. Baču, Kto si nezastrie, bude vidieť, Bratislava 2006, prezentujúca svedectvo osobnej výpovede o konkrétnom obraze života a kariéry časti technickej slovenskej inteligencie najmä v „normalizačnom“, no de facto abnormalizačnom období ako aj v následnom poprevratovom období v Bratislave. Obsahovo i časovo širší a hlbší pohľad od uvedenej problematiky reprezentuje obsiahla kniha kritických reflexií „Absurdity vysokých škôl a inteligencie na Slovensku“ s podtitulom „Z vývoja európskych vysokých škôl, vedy a inteligencie“ (364 strán, B5 formát), ktorú autor vydal svojím nákladom v r. 2011 a ktorú na knižný trh uviedlo - čiastočne utajene - vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov. Vzhľadom na toto vyčerpávajúce reflektovanie problematiky, prezentovanej vyznačenej v názve tejto prednášky, je účelné a užitočné ju stručne uviesť aspoň krátkymi a stručnými konštatovaniami z recenzných posudkov. Recenzent - docent a doktor lekárskej vied (DrSc.) - ju akcentoval slovami „Do rúk čitateľa sa ponúka monografia, ktorá je obsahom v slovenskom písomníctve ojedinelá, celkom nová. Autor v nej prezentuje rozvoj kultúry od antiky po dnešok... Úroveň jednotlivých kultúr a možností vzdelávania porovnáva v jednotlivých epochách so stavom školstva v súčasnosti, hlavne na Slovensku...“ Recenzent činný v oblasti bádaní o histórii školstva na Slovensku zas „Publikácia prináša pozoruhodný priam panoramatický pohľad do minulosti školstva, zvlášť vysokého, a to v európskom i slovenskom kontexte od staroveku až po súčasnosť“. Popri recenzných posudkoch, ktoré sú v knihe uvedené, ju kritický posudzovateľ a intelektuál hodnotil slovami „Kniha má charakter encyklopedického diela, v ktorom čitateľ nájde také kvantum konkrétnych a vecných údajov z oblasti vzdelávania, školstva a vedy, aké by sotva našiel po desiatkach hodín vyhľadávania v inej odbornej či encyklopedickej literatúre... Kniha je mimoriadnym a mimoriadne provokujúcim dielom a mala by vyvolať aj mimoriadne reakcie tých, ktorí v nej spoznajú svoju tvár a svoje skutky. Práve preto by mala byť, pokiaľ možno, v knižnici každého slovenského intelektuála a prinajmenšom aspoň v rukách každého učiteľa či profesora dejepisu na Slovensku“ (J. Handžárik, Absurdity na Slovensku, Slovenská vzájomnosť, XII - 2012, č. 1, s. 36-38).

Reprodukovať fakty a nepostaviť otázky a nehľadať východiská nemá zmysel. V spomenutej knihe kritických reflexií sú formulované otázky i odpovede na ne.

(Pokračovanie na 10. strane)

(Pokračovanie z 9. strany)

KRÍZOVÝ STAV ŠKOLSTVA

Hoci v kríze je celé školstvo, sústredím sa najmä na vysoké školstvo, kde pôsobím už štyri decéniá, predtým v ČSAV. Príčiny a prejavy krízového stavu školstva, najmä vysokého, na Slovensku v súčasnosti sú viaceré a to ako interné tak aj externé. K interným príčinám patrí devastujúca strata akademických, etických aj iných hodnôt a to nielen u učiteľov, ale aj v celej vertikále riadenia školstva od vedúceho katedry, cez dekana, rektora a ministra školstva, podľa princípu - bol som zvolený, prestali pre mňa platiť normy - to je morálka doby. Byzantské spôsoby, zavedené do spoločnosti najmä po r. 1948, ako mor kontaminovali celú spoločnosť. A tak nie div, že miestami sa dejú veci, ktoré sa nediali ani v päťdesiatych rokoch. Druhou príčinou je výrazný pokles kvality vedenia a kvality vôbec. Boli snahy, izolované, o silné presadzovanie kvality. Postupne sa však, ako prirodzený dôsledok prijatých pravidiel hry, začala silne formovať priemernosť, stručne povedané druhá trieda, a to bez ohľadu na stranícku, ideologickú, národnostnú a náboženskú príslušnosť. S filozofiou - nám to stačí, a komu sa nepáči, nech ide preč. Treťou je strata pána. Štát - na rozdiel od štátov Západnej Európy - sa vzdal svojej nezustupiteľnej usmerňujúcej a korekčnej funkcie v školstve. A nielen v ňom. Akoby nebol nik, kto by mal záujem a mohol brániť záujmy akademickej komunity, etiku, korektnosť, univerzitnú intelektuálnu v našich liahňach inteligencie. Ostali len lokálne záujmy. Ústavov, pracovísk a jednotlivcov. Veda aj školstvo majú ešte svojich prorokov, kazateľov, don Quijotov a matky Terezy, ale to je dnes málo... čo sa u nás dialo a deje, je v značnej miere spôsobené nie nejakými špecificky slovenskými vlastnosťami. Ale tragickou skutočnosťou, že po roku 1989 sa na čelo dostala nešťastná a nekompetentná skupina ľudí, ktorí narobili veľmi veľa zla, postupne sa zabetónovali a obklopili podobnými, a dôsledky toho sa ešte dlho budú pociťovať (prof. J. Gruska, Literárny týždenník, č. 13(1995)).

K interným príčinám možno priradiť aj negatívne pôsobenie médií - zaujímajú ich len „pikošky“, aj to ojedinele, nemajú záujem objektívne a komplexne informovať občana o problematike školstva, a to ani tzv. verejno-právne médiá, platené z našich daní. Ba pôsobia i devastujúco ako napr. svojho času tzv. verejno - právna STV, keď podporila a obhajovala porušenie internej vysokoškolskej legislatívy - nespĺnenie kritérií pri inauguračnom pokračovaní docenta - rektora VŠE, ktorému chýbalo to podstatné - vedecké články a články v odborných časopisoch. Je to prejav antivilizáčného stavu v médiách.

Aj subjektívne faktory prispeli k tejto kríze, najmä

- dlhodobý pestovaný sluhovský syndróm - „čo povedal šéf, o tom sa ne diskutuje“

- strach, hlbší ako v totalite, spôsobený bezohľadným rozhodovaním úradníkov v riadiacich funkciách na katedre, dekanáte, rektoráte. Strach a obavy o pracovné miesta, najmä u slovenskej inteligencie. Ten strach je permanentne udržiavaný napríklad aj pracovnými zmluvami na dobu určitú. Strach tak naďalej nedovoľí verejne vystupovať, zverejňovať vlastné kritické názory.

- v prostredí slovenskej inteligencie stále pretrvávajú bojzlivý duch a hlboký nezdravý rešpekt voči cudzím rozhodnutiam, a nie duch ako tvorca rozhodnutí.

- neochota najmä osobností vyjadrovať sa k problémom - „zabralo by to veľa času a chcem mať pokoj“ - tvrdia mnohí, avšak mlčať je zbabelosť.

K externým príčinám patrí podriadenie slovenského školstva dirigentom svetovej politiky vzdelávania. Dvere externému vplyvu - zavedeniu súkromného trhu v oblasti školstva - pootvoril minister školstva za kryptokomunistickú SDL (1998-20012) a v r. 2002 dielo dokončil minister školstva za tzv. KDH návrhom

VŠ zákona a „svorková“ solidárna pseudopravica v NR SR jeho prijatím v r. 2002.

Vysokoškolský sektor v postsocialistických štátoch bol hneď po prevratoch evaluovaný SB i MMF, ktoré potom vypracovali program pre reštrukturalizáciu a zosilnenú súťaž (P. Bachmaier: Der Wertewandel in Ostmitteleuropa, in P. Bachmaier, B. Blehová, DER KULTURELLE UMBRUCH IN OSTMITTELEUROPA, P. Lang Europäischer Verlag der Wissenschaften, Frankfurt am Main 2005, s. 15 - 32). V rámci svetovej organizácie obchodu WTO bol a je jednoznačný cieľ - v dlhodobej perspektíve privatizovať všetky oblasti verejného vzdelávania, t. j. otvoriť ich pre voľný trh cez všeobecnú dohodu o obchode a službách, GATS. Po prechodnej fáze po 1989, v ktorej staré stredoeurópske tradície opäť mali svoju váhu, boli tieto v druhej fáze 90. rokov nahradené angloamerickým modelom - známym ako Bolonská reforma vzdelávania, ktorá je však de facto Bolonská deforma vzdelávania - s pomocou medzinárodných inštitúcií ako Svetová banka a Medzinárodný menový fond, ktoré zdôrazňujú predovšetkým trhovú orientáciu. Ekonomická subkultúra porazila a zdegradovala univerzitnú kultúru, univerzitnú intelektuálnu univerzitu, počty publikácií rozhodujú, kvalita nikoho nezaujíma. V rozpore s tým optimálne hodnotenie výsledkov vedy a výskumu predstavujú „peer review“ doplnené zoznamom publikácií.

Vo svojej snahe realizovať novú „prevýchovu“ Spojené štáty americké exportovali svoje vzdelávacie modely do postsocialistických štátov. Zákon na podporu východoeurópskych demokracií, ktorý prijal americký kongres v roku 1989, autorizoval finančnú podporu národom strednej a východnej Európy. Stavebnými kameňmi štátoobčianskej spoločnosti mali byť nešťastné organizácie. Sorosom založená nadácia „Otvorená spoločnosť“ vystupuje za zmenu hodnôt vo vzdelávaní a za vytvorenie liberálnej, sekularizovanej a od národných tradícií odlúčennej globalizovanej spoločnosti. Do vzdelávacieho systému boli zavedené hodnoty „otvorenej spoločnosti“, ktoré sú v protiklade s tradičnou kultúrou. A Západom založené elitné inštitúty ako napr. Stredoeurópska univerzita v Budapešti, „Invisible (Neviditeľná) College“ v Budapešti a rad ďalších škôl vo viacerých štátoch - na nich má byť vzdelávaná nová elita“ (noví „mankurti“, noví vykliešteni).

Následky interných a externých príčin sa prejavili v oblastiach, ktoré sú mapované v uvedenej knihe Absurdít a ilustrované na konkrétnych prípadoch, takže uvediem stručne aspoň niektoré:

- absencia výchovnej zložky vo vzdelávaní v celej vertikále školstva od základného po vysoké

- absencia etických kódexov študenta a učiteľa

- absencia etických komisií v senátoch fakúlt a vysokých škôl

- pokles úrovne základného a stredného školstva, pričom hodnota maturitných vysvedčení má len hodnotu papiera, na ktorom sú vytlačené (podľa jedného kritického vzdelanca je na úrovni „haizelpapiera“)

- pokles úrovne vedomostí a morálky žiakov základných škôl a stredných škôl - výskum PISA ukázal, že nerozumejú prečítanému textu

- pokles úrovne morálky a vedomostí vysokoškolských študentov,

- neoliberalná legislatíva v oblasti vysokých škôl počnúc zákonom z r. 1990 s následnými novelizáciami, ktoré boli v rozpore s legislatívou v Západnej Európe, a zákon o vysokých školách z r. 2002 znamená rozchod s ideou univerzity - je to reforma bez požadovania a záruk kvality

- devalvácia univerzít, ich kultúra sebadegradácia v dvoch etapách, vysoké

školy sa zmenili na tlačiarne diplomov

- absencia expertných skupín na ministerstve školstva, panuje byzantský systém - rozhodovanie jednotlivca

- absencia efektívnej kontroly dodržiavania internej vysokoškolskej legislatívy

- vznik bianco univerzít a navyše vznik bianco univerzít v rozpore so zákonom

- vznik katedier, fakúlt i vysokých škôl aj bez reálneho opodstatnenia a spoločenskej potreby (napr. nadmerné množstvo katedier žurnalistiky, dokonca vznikla fakulta masmediálnej komunikácie, množstvo právnických i ekonomických fakúlt, vysoké školy zdravotníctva a sociálnej práce, humanitné vysoké školy v troch mestách vzdialených od seba cca 100 km, dokonca dve vysoké školy pre humanitné disciplíny v jednom meste, vysoká škola de facto na etnickom princípe v Komárne, apod.). V nemeckom jazykovom prostredí ich nazvali Univerzity na lazoch

- nadmerný počet vysokých škôl, ďaleko prevyšujúci aj ich počet v početnejších štátoch - 38 na Slovensku, vs. napr. 15 v Rakúsku

- vznik pobočiek vysokých škôl temer v každom okresnom meste, limitným je otvorenie konzultačného strediska súkromnej Vysokej školy v Sládkovičove, s.r.o., v krčme vo Vrútkach

- permanentná absencia intelektuálov na VŠ ako kvalitnej a početnej inteligencie

- inflácia vedecko-pedagogických titulov profesor i docent, napr. v r. 2007 podľa ARRA z 1600 profesorov len 2 %, t. j. 32 profesorov, bolo na svetovej úrovni,

- nastala absencia tradičných profesorov, vznik a masová produkcia de facto nových kategórií profesorov - neoprosorov (na základe lokálnych - vidieckych kritérií) a pseudoprosorov (nesplňujúcich ani lokálne vidiecke kritériá) na podklade kvantitatívnych objemových kritérií pri absencii kvalitatívnych kritérií

- navyše mnohí neoprosori, pseudoprosori i študenti sa prejavili ako podvodníci - napr. publikované prípady na Komenského univerzite, Ekonomickej univerzite, na Trenčianskej univerzite a pod.

- nastali nevidané absurdity akademických orgánov a funkcionárov, rozhodnutia v rozpore s platnou legislatívou, napr. konferencia rektorov - hrubý útok na osobu postupujúcu podľa zákona

- putujúci profesori, pripomínajúci putujúcich drotárov
- objavenie sa nového typu profesorov - multiprosori - napr. rektor TU Košice, dnes jej prorektor, dekan SJF TU Košice

- byzantské spôsoby v riadení i odmeňovaní, vedecká práca sa v mzdách neodzrkadluje

- cenzúra vo vysokoškolských časopisoch (napr. Bratislava, Košice)

- kvantitatívny simplicismus - simplicismus kvantitativ publikácií - ovládol akademickú sféru, akademické publikovanie trpí mantrou „publish or perish“ s následkom publikovať za každú cenu, zvíťazila žurnalistická subkultúra, v ktorej sú podstatné počty článkov

- v publikáciách sa rozšíril intelektuálny incest - plagiátorstvo

- produkcia univerzitných polovzdelancov - diletantov, nedostatočná úroveň vedomostí absolventov VŠ, nedostatočná pripravenosť absolventov VŠ pre prax - podľa viacerých odoziev z praxe, napr. z Východoslovenských železniari, zo Zväzu elektrotechnického priemyslu, „Rozmýšľame o dovoze odborníkov z Indie, Ruska, lebo nemáme odborníkov doma,“ uviedol predstaviteľ Matadora Púchov doc. Ing. Rosina, PhD.

- falošná politika v oblasti súkromných a cirkevných škôl v dôsledku neznalosti či cieľavedomého zámeru, súkromným školám ide najmä o biznis

- permanentné finančné poddimenzovanie školstva a mzdové podhodnotenie učiteľov na všetkých stupňoch škôl

- 59 - 64 % absolventov vysokých škôl sú absolventi humanitných disciplín, náuk a služieb, pričom evaluácie vysokých škôl konštatovali nízku úroveň humanitných a spoločenských disciplín. Je treba si uvedomiť, že pričom ťahúňom rozvoja spoločnosti a chrbticou vedomostných spoločností sú absolventi prírodných a technických vied

- až jedna tretina študentov sú študenti externej formy štúdia, čo predstavuje časovanú bombu

- registrované absurdity na východe Slovenska dokumentujú, že nožnice zostávajú civilizáčného a kultúrneho vývoja sa tam nezatvárajú

- nízka riadiaca a etická úroveň politických nominantov na MŠ SR a v NR SR dokumentuje deviantnú úroveň slovenskej školskej politiky

- Mapované konkrétnych absurdít navrhuje konštatovanie, že „maratón absurdností“ vedie najstaršia univerzita - Univerzita Komenského..

3. Možné východiská z krízového stavu školstva

Reforma vysokých škôl, keď posudzujeme všetky stupne vzdelávania - predškolská výchova, základná škola, stredná škola, vysoká škola - je asi najdôležitejšia. Štát by nemal pozeráť na školstvo najmä vysoké ako na sociálnu záchrтку, prostriedok proti nezamestnanosti.

Aké sú východiská z krízového stavu školstva, kto vyčistí tento Augiášov chlieb?

Priveľká liberalizácia bez zodpovednosti, autonómia a demokratizácia nastartovaná nekvalitnou legislatívou v roku 1990 a jej neskoršími kozmetickými úpravami - pričom posledná z rokov 2002 a 2003 má iný smer, nie univerzitný - však viedla k anarchii a degradácii systému. Vývoj vysokého školstva po roku 1989 potvrdil, že neobmedzená autonómia spôsobila jeho devalváciu a degradáciu. Z toho plynie nevyhnutnosť jednak redukcie neobmedzenej autonómie a jednak potreba silného a nezávislého kontrolného systému, ktorý má sledovať nielen ich odbornú úroveň, zaobchádzanie s finančnými prostriedkami, ale aj otváranie nezmyselných študijných odborov, fakúlt, katedier a laboratórií.

Treba si uvedomiť, že pri hľadaní východisk z krízového stavu školstva ide o otázky základných hodnôt kultúry a o základnú orientáciu, ktoré v skutočnosti nie sú riešené. Slovenská republika a celá stredná a východná Európa by nemali vlastné stredoeurópske tradície vzdelávania prenáhlene hodiť cez palubu ako zbytočný balast, ale by mala z nich zachovať podstatné prvky humanitného razenia a nájsť syntézu pre zvládnutie úloh súčasnosti a celého 21. storočia. Už Aristoteles požadoval dobre usporiadané školstvo za prvoradú úlohu štátu. Zdravie civilizácie nakoniec nie je o nič lepšie či horšie než zdravie univerzít. Kládanie otázok a hľadanie odpovedí na ne je imanentným princípom úrovne univerzity a univerzitnej intelektuality už od prvej VŠ v Európe - Thálesovej školy v Miléte zo 6. storočia p.n.l.

Je otázka, či možno očakávať „upgrade“ školstva od riadiacej vrstvy vysokých škôl. Ako ilustratívnu odpoveď možno uviesť reakciu rektorskej konferencie na výzvu prvej ponovembrovej generácie k reflektovaniu vývoja Slovenska počas dvadsiatich rokov po prevrate v roku 1989, adresovanej rektorskej konferencii. Rektorská konferencia - politické špičky vysokých škôl - nereagovala, neposkytla žiadnu odpoveď, iba mlčala. Rektori sa starajú iba o svoje záhumienky ako spolok záhradkárov. Navyše pri utilitárnej provinčnej úrovni vysokoškolských riadiacich úradníkov, aká panuje na Slovensku vo veľkej väčšine prípadov, ťažko možno očakávať iniciatívu na nasmerovanie školstva na vzostupnú trajektóriu z týchto kruhov.

Pri hľadaní východisk z krízového stavu školstva je potrebné zamerať sa na elimináciu degradačných faktorov a nastavenie smerovania školstva na vzostupnú trajektóriu. Predovšetkým treba, aby spoločnosť začala diskusiu o kvalite školstva. A prečo diskusia v celej spoločnosti? Lebo klientom škôl je spoločnosť. Kvalifikovaná inštitucionalizovaná verejnosť zrozumiteľná diskusia za

NA SLOVENSKU MÁME
KULTÚRU, ZÁVISLÚ
OD ETIKY...

A V EÚ MÁME
KONINÚ, ZÁVISLÚ
OD ETIKETY!

účasti univerzít, vedeckých pracovísk, politických strán, paralelných občianskych nezávislých združení a nezávislých odborníkov bez tendenčného výberu diskutujúcich s mierou záväznosti pre politické strany by pomohla formulovať koncepcie a stratégie vývoja školstva s akcentáciou zodpovednosti ako spoločenskej hodnoty na všetkých úrovniach. A tzv. verejnoprávne médiá musia do zákona poskytnúť dostatočný mediálny priestor aj pre tabuizované témy, pretože žijú s našich pravidelných poplatkov. Diskusia je prvým krokom k demokracii, z nej môže vzniknúť nové politické vedomie a u neho tlak na vládu a politické strany.

Následným krokom je schopnosť prijať zodpovedné riešenia v prospech celej spoločnosti. Pozitívny vývoj Slovenska nemôže nastať bez rozvoja kultúry, vedy, vzdelania a výchovy. Je správne sa opierať o skutočnú vedu, tohto priekopníka cesty za pravdu, ktorá je ako cieľom civilizácie tak aj najlepšou obranou proti nepriateľom vzdelanosti. Keďže nastal pokles úrovne školstva - jej prepád najmä po zavedení trhu do vzdelávania a nastala absencia výchovnej zložky vo vzdelávaní, ako aj mrhanie verejnými prostriedkami, tak v záujme vzrastu úrovne vzdelanosti predovšetkým je nevyhnutné školstvo odstrániť z trhu (podobne aj zdravotníctvo), akcentovať výchovnú zložku a usmerniť finančné toky na odbory, rozvíjajúce kvalitu života spoločnosti a jej jednotlivcov.

V princípe je možné začať riešiť problémy v školstve vytváraním ostrovov pozitívnej deviacie, čo je v podstate dlhodobý evolučný proces, ktorý potrebuje istú prahovú koncentráciu osobností, ktorých máme nedostatok. Tento postup však nezaručuje výsledný celoplošný efekt, pretože už malá skupina ľudí bez zábran ľahko dokáže zmanipulovať aj veľký kolektív.

Účinnější a rýchlejší spôsob nápravy je v prijatí efektívnej legislatívy a účinných mechanizmov kontroly jej dodržiavania. Efektívna legislatíva umožní účinnější a v kratšom časovom horizonte naštartovať nástup na nasmerovanie školstva na vzostupnú trajektóriu. Vhodná demokratická a efektívna legislatíva, nie pseudoliberalná a chaos umožňujúca. Vytvorenie „osvieteného pána“ t.j. sociálneho štátu so svojimi nezastupiteľnými funkciami a jeho vstup do kontroly činnosti VŠ, ich hodnotenia a usmerňovania finančných tokov na odbory, rozvíjajúce kvalitu života spoločnosti a jej jednotlivcov. Tieto činnosti štátu sú podľa môjho názoru podstatná

obzvlášť v eticky i odborne deformovanom prostredí VŠ. A je z čoho čerpať - tvorivou aplikáciou z legislatívy prosperujúcich štátov. To je však závislé najmä od úrovne politických činiteľov v NR SR a vláde SR. Súčasní politickí činitelia - a to od prevratu v roku 1989 až doteraz - sú v drvivej väčšine len politickí drotári, sem-tam niečo zdrôtovať, či politickí príštipkári - sem príštipok, tam príštipok. Mnohí pokrikujú po sebe ako honelníci, mnohým „trčí slama z topánok“. Žijú z politiky, namiesto aby žili politike a občanom. Adekvátnym hlavným mestom takýchto ovčanov by bol salaš. A výber politikov závisí od politických strán, od stavu spoločnosti a od mechanizmov ich výberu a kontroly. Existujúci systém partokracie riadenej kleptokraciou a s asistujúcou sudokraciou nie je z princípu schopný nájsť východisko z krízy a optimálne riadiť spoločnosť. Čaká nás neľahká doba a svetlo na konci tunela nevidieť.

Je nutné vykonať audity plyvania a nekvality, redukovať duplicitné a zbytočné činnosti, tunelovanie, duplicitné odbory a podobne. Rozšíriť demokratickú záchyť školstva zakotvením možnosti kontroly dodržiavania internej legislatívy fakúlt a VŠ kontrolnou komisiou z externého prostredia, napríklad z odboru kontroly MŠ SR.

Na Slovensku máme v porovnaní s inými krajinami na počet obyvateľstva vysoký počet VŠ, až 38 v r. 2012 oproti 13 v r. 1990, čoskoro budú mať filiálky aj v malých dedinkách. Na porovnanie: Rakúsko s 8 miliónmi obyvateľov má 15 univerzít, Nemecko s 80 miliónmi obyvateľov 80 a Švajčiarsko so 7 miliónmi obyvateľov 10 univerzít. V prvom priblížení, ak napríklad Rakúsko stačí 15 univerzít, porovnateľné množstvo by stačilo aj Slovensku. Navyše vzhľadom na permanentne finančne poddimenzované VŠ by oprávnená seriózná a spravodlivá redukcia vylepšila ekonomickú situáciu zostávajúcich. Je potrebná dôkladná objektívna analýza problému počtu VŠ ako aj počtu študijných odborov i študijných programov na Slovensku.

Akých manažérov môže asi vychovať docent, dnes už dokonca profesor, ktorý skutočnú fabriku videl na exkurzii v 6. semestri svojho štúdia, aj to si viac všimol prednosti kolegyne z ročníka a za najvýznamnejšiu časť svojej profesionality uvádza 6 mesačnú stáž v Amerike, a že to bolo pri obsluhu kolotočov v zábavnom parku, tají.

Na právnických fakultách študuje viac poslucháčov ako je právnikov v reálnej praxi. Aká asi čaká budúcnosť absolventa politológie z Detvienskej Huty,

absolventa mediálnej komunikácie z Oravskej Polhory, či absolventa antropológie z Majcichova? Ako sa uplatnia tie tisíce absolventov z tzv. kresťanských univerzít a fakúlt v Bratislave, Trnave, Nitre, Ružomberku, koho budú obviňovať za svoju neuplatniteľnosť?

V otázke štruktúry vyššieho vzdelávania mal by štát predovšetkým redukovať počet VŠ, najmä tých, ktoré nepriepievajú k ekonomickému, vedomostnému a humanitnému rastu (absentujúci kvalitný výskum), ale sa len „vezú“ na kváziuniverzitnej vlne. Prečo štát? Lebo štát rozdeľuje financie vysokým školám naakumulované z našich daní. Ďalej, štát by sa mal stať hospodárom a zaviesť určitú proporcionálnu medzi ťahúňmi rozvoja spoločnosti, ktorými sú prirodvedecké a technické fakulty, a medzi fakulty humanitných disciplín. Osobitne trisťná je úroveň niektorých súkromných vysokých škôl, v ktorých sa výučba sústredila do jednoblokovej výučby predmetov sústredenej najmä na koniec týždňa. Saturácia niektorých zamestnaní ako napríklad ekonómia, politológia, žurnalistika, právo a podobne navrhuje zníženie počtu týchto fakúlt. Asi sú napríklad v oblasti práva nadbytočné súkromné právnické VŠ, pretože 4 právnické fakulty verejných VŠ so zhruba 800 prijímanými poslucháčmi do prvého ročníka saturujú potreby Slovenska. Na Slovensku je zrejme nadmerné množstvo fakúlt respektíve katedier ekonomie, sociálnej práce, manažmentu, ošetrovateľstva a podobne.

Prijímanie až polovice populácie na VŠ spôsobuje pokles ako kvality VŠ, tak aj kvality ich absolventov. Pre koho je to prospešné? Pritom nič nebráni štátu vytvoriť iné typy vyššieho vzdelávania pri redukcii počtu VŠ. Štát by mal byť hospodárom, analyzovať a korelovať mieru nezamestnanosti verus vyštudovaný odbor a neforsirovať odbory dlhodobo zabsobujúce úradu práce nezamestnanými absolventmi VŠ, pretože to dvojnásobne finančne zaťažuje nás, daňových poplatníkov. Nutná je optimalizácia vysokých škôl, študijných odborov a študijných zameraní

Aká má byť legislatíva? Nie je účelom tohoto príspevku návrh adekvátnej legislatívy. Tvorba legislatívy musí byť robená s uvážením princípu „Edelstoff Geist ist unsere einzige Ressource“. A musí vychádzať z morálnych princípov vyžadujúcich nielen vzdelávanie, ale aj výchovu v národnom humanistickom duchu. Etický kódex učiteľa, etický kódex študenta a etický kódex žiaka sú nevyhnutné ako prvé kroky.

Členovia Stálej konferencie sloven-

skej inteligencie- klub Košice urobili viacero krokov a návrhov do najvyšších orgánov - NR SR, ministerstva školstva - na pozdvihnutie kvality školstva a to už od r. 1995, napr.

SKSI - klub Košice vypracoval v r. 2007 návrh na legislatívne zmeny VŠ zákona, ktorý poslal na Ministerstvo školstva riaditeľovi sekcie VŠ prof. P. Plavčanovi a návrh sme publikovali v časopise Kultúra. Návrh obsahoval viac bodov, napr.:

a) V prípade habilitácií a inauguračných návrhov vypracovať a unifikovať kritériá v jednotlivých vedných oblastiach, aby sa zabránilo ďalšej devastácii úrovne profesúr a docentúr.

b) Riešenie problému celoživotnej funkcionárskej vrstvy na vysokých školách

c) Princíp pomerneho zastúpenia v akademických senátoch a váhovania hlasov podľa princípu výkonnosti

d) Princíp moratória inauguračných docentov vo funkciách

e) Zákaz kumulácie funkcií

f) Predpísanie tvorby kontrolnej, revízie a etickej komisie senátu

g) možnosť kontroly dodržiavania vnútornej legislatívy VŠ externým prostredím a podobne.

Odzvza riaditeľa sekcie VŠ prof. Plavčana bola stručná a lakonická: „Prečítam si ho“. A to bolo všetko. Nič sa nedialo. Karavána pokračovala ďalej. Parapolitickí trpaslíci nemajú záujem na podstatnom riešení problémov. Uvedené politické orgány zostali hluché k návrhom, ani nereagovali, čo je na úrovni rúrnej - dedinskej inteligencie. Reakcia najvyšších úradníkov na ministerstve školstva na uvedené kroky je dôkazom o absencii intelektuálov na tomto ministerstve. Politická štruktúra riadiace školstvo nemá záujem o riešenie podstatných problémov školstva, pojmy kvalita absolventa, kvalita školy a kvalita výskumu a kvalita publikácií nie sú pre ne podstatné.

Ako pozitívne kroky možno hodnotiť obmedzenie počtu študentov pripadajúcich na jedného učiteľa na 20, deklarované ako kritérium univerzity, ktoré však nie je kritériom univerzity, a prísluš zavedenia prijímacích skúšok na gymnáziá i na vysoké školy. Terajším ministrom školstva deklarované moratórium na vznik nových vysokých škôl porušil povolením ďalšej v poradí už 16. súkromnej vysokej školy.

Školstvo na Slovensku dospelo do krízového stavu v dôsledku interných a externých príčin. Ciele nadnárodnej dis-

krétnej pseudoelity realizované obsluhovanou nadnárodnou pseudoelitou v inštitúciách ako sú MMF, SB a GATS spôsobili odstránenie tradičnej európskej kvality vzdelávania, jeho nahradenie svetoobčianskym tzv. liberálnym angloamerickým modelom poskytujúcim hlavne protovedecké profesionálne vzdelanie v bakalárskych odboroch štúdia. Začala výchova nových mankurto v novovytvorených inštitútoch pre ideologické mátenie obyvateľstva.

Riadiaca štruktúra nielen školstva, ale aj celej spoločnosti len otrocky plní ako nižšia národná sluhovská lokálna pseudoelita príkazy vyššej nadnárodnej obslužnej pseudoelity na čele s MMF, SB, GATS a inými centrálnymi podľa plánov tzv. diskretnej pseudoelity (finančnej oligarchie najmä z Wall Streetu). S cieľom prehlbovania spoločnosti nesúmeriteľnosti, k peňazovodu od stredných a chudobných vrstiev k finančnej oligarchii, k vytváraniu a upevňovaniu oligarchokracie.

A navyše domáce obslužné štruktúry reprezentované partokratickým systémom politických strán sú väčšinou ambivalentné k funkciám sociálnemu štátu, k záujmom pracujúceho človeka, k záujmom spoločnosti a jej prosperite. V prípade SR to dokazujú vládne garnitúry a politické strany po prevrate v roku 1989.

Externé degradačné príčiny tu budú pôsobiť stále, kým nepride radikálnej zmene nedemokratického partokratického systému v euro-atlantickom priestore.

Aké zmeny možno očakávať od pripravenej novely VŠ zákona? Reálna možnosť nápravy je v nedohľadne. Navrhovaná novela vysokoškolského zákona obsahuje len niektoré kozmetické úpravy zákona z r. 2002. A v schválenej novele (13.12.2012) absentujú napr. etické kódexy učiteľa i študenta, etická komisia akademického senátu, navyše je tam naďalej podpora putujúcich profesorov - podľa (SME, 14.12.2012) môžu učiť až 119 hodín týždenne, t.j. 20 hodín denne, až na troch vysokých školách). Absurdita na slovenský spôsob. „Svorková“ solidárna pseudoľavica zaúradovala.

Zdá sa, že reálnou šancou na pozitívne zmeny v školstve je etablovanie občana, verejná diskusia, nezávislé proslovenské iniciatívy so zaangažovaním sa tzv. verejno-právnych médií s následným výberom a tlakom na politické štruktúry.

JÁN DUDÁŠ

Technická univerzita, Košice

Zažil som konskú masaku, tú povojnovú. Bolo to začiatkom šesťdesiatych rokov, keď som na základe umiestnenky nastúpil na známe podhorské družstvo. Vtedy vo veľkom zúrila kolektívizácia poľnohospodárstva. Jedným naozaj reálnym argumentom bolo zbavenie sedliackej driny zásluhou mechanizácie, náhrada ľudskej a zvieracej práce traktormi a strojmí. Vznikali plány na znížovanie počtov pracovníkov a najmä koní. Na ich ochranu nepomáhali žiadne argumenty ani to, že v horách a kopcoch kone často museli vyťahovať zapadnutý traktor, kone nikdy. Potvrđilo sa dávne zistenie, že každý krok vpred na ceste technológie znamená pre prírodnú silu krok späť. A tak plány z vrchnosti jasne určovali, že 35 družstevných koní musí spadnúť na jednu tretinu! Prví v rade boli samozrejme konskí chuligáni. Napr. jedna kobylka, ktorá neznámo prečo neznašala kožušiny a vždy sa snažila ich na okoloidúcich chňapnúť. Podarilo sa jej to, keď „parkovala“ s vozom pri chodníku v Hornej ulici neďaleko banskobystričky hlavnej Pošty a pri pokuse vyzliecť okoloidúcu z kožušky odtrhla vydesenej paničke rukáv. Kobyla dostala od policajtov doživotný zákaz vstupu do mesta. Ďalší konský hriešnik bol hnedý valach, ktorý si neobľúbil najvyššieho stranického a družstevného predstaviteľa dediny a vždy pri

Konský škandál

jeho náhodnom stretnutí, alebo vstupe náčelníka do konice hlasno vypúšťal plyny zo svojho žižvacieho traktu. Pohotiví kupci z Talianska využívali situáciu a vykupovali krásne kone na mäso, za smiešne ceny 6-8 Kčs za kg živej hmotnosti a nakladali ich do vagónov. Bol to smutný pohľad na kone, ale najmä na prizerajúcich sedliakov, ktorým zostal v ruke iba bič a vo vrecku kocka cukru. A boli to naozajstní koniari. Jeden príklad, keď talianski sprievodcovia neboli schopní ani za pol hodinu vzpierajúceho sa koňa naložiť cez rampu do vagóna a boli zjavne vyčerpaní, vystrašení a znechutení, pristúpil neznámy gazda a so slovami: „Ustúp, veď to nie je lev“ zobral koňa za ohlávku a prihovárajú sa mu pokojne nastúpil do vagóna i s koňom.

Vytesňovanie konskej sily sa nezastavilo iba na doprave a poľnohospodárstve, ale zasiahol dokonca školstvo. Pamätám si príhodu z pitevne, kde montéri z Čiech inštalovali veľmi progresívny model skleneného koňa z Nemeckej demokratickej republiky, ktorý mal slúžiť na názornú výuku anatómie. V tom čase sa na potreby vyučovania tejto disciplíny pravidelne pripravovali preparáty zo zdravých zvierat, najmä koní. V

priebehu montáže z čerstvo dodaného koňa ráno chýbala polovica panvovej končatiny, čo prítomní montéri komentovali s tým, že tak lákavému mäsu nemohli odolať a v záujme urýchlenia prác nechceli strácať čas cestou do mesta na večeru. Vedenie katedry prijalo záver, že eutanázia ďalších zvierat sa bude robiť éterovou injekciou, po ktorej konzumácia takého mäsa bude rovnaká ako pitie benzínalkoholu.

Pokiaľ si dobre pamätám, kone neboli nikdy vyradené zo zoznamu jatočných zvierat a konské výseky boli obľúbeným miestom nákupu určitých vrstiev ľudu. Známe boli konské klobásky z Prahy. Prekvapuje preto pomerne ostrá reakcia inštitúcií Európskej únie na výskyt konského mäsa tam, kde bolo deklarované hovädzie. Evidentne nešlo o ohrozenie zdravia konzumenta a reakcia oveľa prudšia ako pri výskyte život ohrozujuceho metanolu, alebo posypovej soli v potravinách, či výskyt jedu na potkanov. Nuž meter nemá vždy 100 centimetrov. Iste byrokrati lepšie rozumejú tomu čo je a má byť napísané, je to ich práca. Nuž ale podľa tohto vzorca stačí ak výrobca v zložení vymenuje čo najviac ingrediencií

a tak aj pozmetané odpadky z potravinových skladov budú tolerované. Pritom v minulosti každý roľník nikdy nešpekuloval pri predaji svojich produktov o tom, či bravčová masť má byť z ošpanej a maslo z mlieka. Nebol potrebný ani lístok o zložení, E-čka neboli známe a dôvera medzi ľuďmi nechýbala. To, že mäso môže pochádzať od zvierat ošetrovaných niektorými stimulantnými látkami je znovu len podvod, pretože doping je zakázaný u koní rovnako ako u športovcov. Znovu sme pri tom podstatnom-pri strate elementárnej profesionálnej hrdošti a morálky.

Ak hlavným kritériom spotrebiteľa potravín je cena, tak musíme prudko zľaviť zo svojich požiadaviek na kvalitu a rátať s tým, že každý prípravok, ktorý bude lacnejší ako základná surovina, bude lákať k zneužitiu a tak konské mäso ako lacnejšie je ešte tá lepšia alternatíva aj keď je to podvod. Každé falšovanie potravín je motivované ľudskou chamtivosťou, a tak ak cena potravín sotva kopíruje objektivne náklady, je dost pravdepodobné, že snaha získať profit bude v výrobcov a obchodníkov častejšia a bezočivejšia, a to bez ohľadu na tú najvyššiu ľudskú hodnotu-zdravie.

NORBERT M. BEŇUŠKA

KULTÚRA

Dvojtyždenník závislý od etiky

Redakcia: Sološnická 41, 841 04 Bratislava.

Telefón 0903 846 313.

Vydáva FACTUM BONUM, spol. s r. o.,

Wolkrova 39, 851 01 Bratislava.

IČO: 35 734 710

Predseda redakčnej rady: *Július Binder* – Šéfredaktor: *TEODOR KRÍŽKA*. – Cena jedného čísla je 1,50 € – Časopis vychádza každé dva týždne s výnimkou mesiacov júl a august. Ročne vychádza 21 čísel – Stánkový predaj: Mediaprint-Kapa, Pressegrasso, a. s. Objednávky na predplatné prijíma každá pošta a poštový doručovateľ Slovenskej pošty, alebo elektronicky na e-mailovej adrese: ganisinoval.renata@slpostas.sk. Objednávky do zahraničia vybavuje Slovenská pošta, a. s., Stredisko predplatného tlače, Uzbecká 4, P. O. BOX 164, 820 14 Bratislava 214, e-mail: zahranična.tlac@slpostas.sk. –

Telefonické predplatné: 02/54418102 alebo 02/54418091 – Registračné číslo: EV 757/08. – Prijímame iba príspevky napísané elektronicky vo formáte word, označené menom autora a graficky neupravené. Nevyžiadané rukopisy nevraciam. Stanovisko redakcie sa nemusí zhodovať s názorom autora – E-mail redakcie: kultura@orangemail.sk – internetová stránka a archív časopisu: www.kultura-fb.sk – Tento ročník vychádza s príspevkom Ministerstva kultúry SR. – ISSN 1335-3470 (tlačené vydanie) ISSN 1336-2992 (online)

(Pokračovanie z minulého čísla)

20. apríla 1919 odchádza Štefánik z Paríža do Talianska, aby doriešil otázku talianskej vojenskej misie v Československu a stretol sa aj so svojou snúbenicou Giulianou Benzoniovou. Potom chcel odísť do Československa. Na Ministerstve vojny v Ríme rokoval s ministrom vojny a ďalšími vojenskými činiteľmi a politikmi o skončení pôsobnosti talianskej vojenskej misie v Československu a s týmto rozhodnutím mal osobne v Bratislave obznaníť aj náčelníka talianskej vojenskej misie generála Piccioneho. Na druhý deň, 21. apríla, oznamoval Masarykovi do Prahy, že talianska vláda sa rozhodla svoju vojenskú misiu z Československa odvolať. Stretol sa opäť so svojou Giulianou a dohodli sa, že sa začiatkom júna vezmú.

Podľa inštrukcií hlavného talianskeho veliteľstva bol československému ministrovi vojenstva generálovi Štefánikovi pripravený k dispozícii jeden z najlepších strojov Caproni 450. Ako pilot lietadla boli určení poručík Giotto Mancinelli-Scotti a seržant Umberto Merlini, podľa tvrdenia hlavného veliteľstva najlepší piloti s dlhou vojenskou praxou a skúsený letecký mechanik Gabriele Aggiusti. Štefánik bol tiež skúseným letcom, ktorý mal kvalifikáciu na lietadlá Farman a Caproni, lietal na nich v rokoch 1915 a 1916 vo Francúzsku, Srbsku a Taliansku. Príchod Štefánika oznámilo talianske hlavné veliteľstvo aj generálovi Piccionemu do Bratislavy dvoma rádiogramami. Z Bratislavy prišli odpovede, že všetko je pripravené, terén je tvrdý a výborný.

Na letisku Campo Formido pred štartom 4. mája 1919 napísal list svojej budúcej manželke: „Priateľka, predrahá priateľka! Zbohom! Ach, aké strašné slovo rozdeľuje náš život! Časom reptám na osud, ktorý bez odychu podrobuje skúške našu lásku, dosiaľ statočnú a čestnú. Zbohom! No vrátim sa. Vrátim sa, aby som zostal - dúfam v to - naďalej pri Tebe, moja vrele milovaná. Motor hučí. Je treba ísť. Ísť, ustavične ísť ... Pred očami sa mi robia kruhy, v srdci mám nepokoj, no tentoraz mu odpúšťam krehkosť celkom ľudskú: nesmiem sa od Teba, Giuliana, vzdialiť a nevyhľadať po rokoch moju rodinu, moju vlasť? Uvidím znovu moju vlasť. Mám vlasť. Aká radosť, aká tesnota. Lietadlo ma volá ... Zbohom, nebuď však zarmútená. V okamžiku vysoko nad vrcholmi hôr a mračnami, za bozkov panenských lúčov, za láskania vln azúra moja duša opäť nenájde pokoj a moje pery Ti budú s vernosťou znovu šepkať: Do videnia, Giuliana! Do videnia, moja zbožňovaná žena!“

Milan.

Aj Masaryk písal list a síce Benešovi do Paríža, v ktorom ho informoval, „Rozšírila sa správa, že zajtra príde Štefánik - som zvedavý.“ Podarí sa Štefánika zastaviť skôr, než vstúpi na slovenskú zem? Aj takto si možno vysvetliť Masarykovu poznámku ohľadne Štefánika. Príliš dobre tu zapadá historika, ktorá kolovala v českých kruhoch, opierajúca sa o rozprávanie českého maliara Aloisa Kohouta v Chicagu. Kohout bol priateľom Masarykovho syna Jana a v sobotu 3. mája 1919 sedel v spoločnosti priateľov, kam chodieval aj Jan. Toho dňa prišiel tam Jan celý vydesený a povedal, „Idem od otca a bojím sa, že zajtra celá Praha a republika bude plná čiernych zástav. Bojím sa, že tomu už nikto nezabráni.“

Ráno 4. mája 1919 o 8. hodine a

7. minúte odštartovalo trojmotorové bombardovacie lietadlo dvojplôšnik Caproni 450, číslo 11 495 so Štefánikom a jeho tromi druhmi z letiska Campo Formido nachádzajúceho sa asi 5 kilometrov juhozápadne od Udine a malo prekonať vzdušnú vzdialenosť okolo 380 km priemernou rýchlosťou 120 km/h asi za 3 hodiny a 10 minút. Lietadlo sa objavilo nad Bratislavou podľa jednej výpovede o 11.15 h, podľa druhej o 11.20 h, čo nasvedčovalo, že let prebiehal normálne, bez problémov. Medzi priletom lietadla a haváriou o 11.48 h ubehla asi polhodina. Z výpovedí sa dá rekonštruovať, že lietadlo preletelo ponad Dunaj, zakrúžilo nad mestom, letelo neďaleko delostreleckých kasární asi o 11.25 hod., obrátilo sa na Kuchajdu, znieslo sa nižšie, ako keby chcelo pristáť, ale nepristálo. Odletelo ponad továreň Stollwerk k Dynamitke, kde sa vraj pokúsilo pristáť na lúčach, znovu sa zdvihlo a letelo smerom na Ivanku, tú obletelo, letelo smerom na Vajnory, pri Vajnorochoch sa znieslo nízko a letelo tesne ponad budovy, minulo letisko v malej výške, odletelo nezvykle veľkým oblúkom, letelo nad Podunajskými Biskupicami, raz smerom na juh, potom sa vracalo ponad Biskupice, tam posádka mávala bielymi šatkami (v prípade streľby dali znak, že nie sú nepriatelia, aby nestrieliť), znieslo sa nižšie aj severne od Vrakune, ale nikde nepristálo a opäť vystúpilo vyššie. Namiesto pristátia na vyznačenú plochu lietadlo poletovalo pol hodiny nad miestami, ktoré mu neboli určené, na niekoľkých miestach sa pokúšalo pristáť, ale nepristálo. Podľa svedectiev o streľbe by sa dalo usúdiť, že unikalo pred streľbou a hľadalo vhodný terén, kde by naň nestrieliť. Lietadlo sa mohlo stať neovládateľným v dôsledku poškodenia streľbou. Niektorí svedkovia tvrdili, že videli, ako vyšľahol oheň. Možno, že došlo k výbuchu benzínovej nádrže po zásahu šrapnelom a po výbuchu neboli piloti schopní činnosti. V protokolárnych výpovediach niektorých svedkov je zaznačené, že Štefánik po dopade ešte žil. Štefánikovo lietadlo síce zhorelo, ale M. R. Štefánik ležiaci na katafalku nemal zhorené ani obhorené vlasy, ba ani obhorenú leteckú kombinézu. Možno teda usúdiť, že keď lietadlo horelo na zemi, Štefánik v ňom už nebol.

Podľa zachovaných fotografií odborníci usudzujú, že lietadlo nehavarovalo, ale núdzovo pristálo a pri tomto manévri prišlo o podvozok. Pri strate podvozku sa šmykalo po zemi ešte asi 10 metrov a potom zhorelo. Z trošiek vyfotografovaných na mieste nešťastia sa dedukuje, že lietadlo sa vznietilo až po strate podvozku. Posádka vedela, že bez podvozku, ktorý bol v tých časoch pevný, bez pruže-

nia, lietadlo sa prevráti. Štefánik to tiež vedel a preto, aby si zachránil život, vyskočil. Štefánik mohol vyskočiť aj pred výbuchom lietadla. Túto možnosť priznáva aj šéf vyšetrovacej komisie generál Stanislav Čeček, ktorý vyšetrovací spis opatrili nasledovnou poznámkou: „Z priloženého vyšetrovania je nutné vyzdvihnúť nasledujúce výpovede: 1. Štyria svedkovia vypovedajú súhlasne, že z výšky 70 - 100 m pred pádom lietadla niekto vyskočil, alebo vypadol. 2. Tieto výpovede potvrdzuje fakt, že gen. Štefánik nebol popálený a dopadol na zem mimo lietadla ...“

Príčinu nehody malo objasniť Taliansko. Realizoval ho kapitán Federico Zapelloni, ktorý prišiel do Bratislavy deň po nehode. Začal vyšetrovanie 5.4.1919 a na druhý deň bol hotový. Vyšetrenie bolo povrchné,

DARINA VERGESOVÁ

Štefánik a istá spoločnosť honosiaca sa jeho menom

malo hodne slabín a československá strana nemala záujem, aby sa príčina havárie vyšetrila. Stalo sa tak až o sedem a pol roka neskôršie. Istý Michal Lechta z Ivanky pri Dunaji napísal Masarykovi list, v ktorom ho prosil o audienciu, aby mohol dosvedčiť, ako došlo k Štefánikovej smrti. Prezidentova kancelária Lechtovi napísala, aby svedectvo podal písomne. V liste z 20. októbra 1926 podrobne opísal, ako došlo k zostreleniu lietadla. Tvrdil tam o palbe na lietadlo a jej účinkoch, ako sa naklonilo a klesalo k zemi, ako jeho posádka mávala bielymi vreckovkami a lietadlo sa potom pokúsilo pristáť, ale nepristálo a letelo ďalej. V Masarykovom archíve v Karlíne je pod č.j. D 5949/26 záznam, že Masaryk si referát o Lechtovej akcii vypočul a postúpil generálovi Stanislavovi Čečkovi, vedúcemu svojej vojenskej kancelárie, na ďalšie konanie. Prehľadali sa všetky príslušné archívy, v ktorých záznamy z tej doby ohľadne prípadu by museli byť.

Nič sa nenašlo, len dokumenty o vyšetrovaní krádeže vecí z miesta ha-

várie. Lechta sa nedočkal odpovede, preto poslal Masarykovi ďalší list, že ak nedostane do 4. mája 1927 odpoveď, dá celú záležitosť k dispozícii francúzskemu štátu. Vyšetrenie havárie Štefánikovo lietadla sa nezachovalo, ale zato sa skúmala Lechtova minulosť. V liste Ministerstva národnej obrany. Prezídium (ďalej: MNO) 31.12.27. Dúverné. Čís. 5884 dúv. pres /1. odd/27, zaslaný Vojenskej kancelárii prezidenta republiky sa dočítame:

„Přílohou zasíla MNO zprávu o výsledku šetření ve věci katastrofy generála Štefánika. Spisy tohoto vyšetřování byly postoupeny státnímu zástupci za účelem trestního stíhání Michala Lachety pro přečin podle par. 18, č. 2 zákona z 19.3.1923, č. 50 Sb. z. a n. V zákoně ze dne 17. 12. 1862 č. 8 ř. z. z. r. 1863, resp. přečin podle par. 1, 3/2 ... z r. 1914 spáchaný obsahem dopisu, zaslánoho dne 12. 11. 26 panu prezidentu republiky a výpovědi u notář. úřadu v Ivánkách ze dne 27. 5. a 7. 7. 27, a k dalšímu opatření ohledně stíhání téhož s osob podle par. 7 tr. z. zúčastněných na veřejném rozšiřování nepravdivých zpráv na Slovensku v časopisech, z nichž výstřihky jsou ve spisech obsaženy.

1 příloha (poznámka ceruzkou): Odevzdáno p. prezidentovi 11. 1. 1928.“

Trestné stíhanie proti Lechtovi bolo zastavené.

Lechta vyviazol z toho dobre, horšie dopadol generál Stanislav Čeček, ktorý bol poverený vyšetrovaním okolností smrti Štefánika. Spočiatku odmietol správu o výsledku vyšetrovania podpísať. Neskôr ju podpísal, ale upravenú. Čeček záhadne zomiera 29. mája 1930 vo veku 44 rokov po krátkej chorobe vraj na otravu spôsobenú golirom uniformy. Zomierajúci Čeček mení v nemocnici svoje pranie o pochovaní v hrobe svojho otca na kremáciu (bez pitvy). Záhadne zomierajú aj jeho priatelia, plukovník František Duban a pilot letec škpt. Malkovský. Plukovník Duban zomrel tri mesiace pred Čečkom, 16. februára 1930 na krvácanie do mozgu vo veku 41 rokov a škpt. Malkovský 8. júna 1930 vo veku 34 rokov, ktorý prišiel o život pri leteckej havárii na leteckých dňoch v Mariánskych Láznach. Všetci traja boli spolpení.

Nedobrá skúsenosť so Štefánikovou haváriou mal aj novinár Vladimír Kedrovič potom, čo v roku 1927 na povale vládnej budovy v Bratislave objavil uniformu generála Štefánika. Neuniklo mu poškodenie látky na ľavej strane, čo dalo podnet k podozreniu, že podivné diery nemuseli byť zapríčinené molami, ale priestreľom. Štefánik mohol byť po tom, čo dopadol na zem, aj zastrelený.

Krajský súd odsúdil Kedroviča v roku 1930 na tri mesiace väzenia, podmienčne na rok za „zneuctenie uniformy“.

Príčina smrti zastrelením po dopade na zem, nie je úplne vylúčená. Nie je žiadnou nezvyklosťou prevádzka exhumácie telesných pozostatkov aj po dlhších rokoch. A v prípade Štefánika by sa mohlo zistiť, čo mal pri smrti zlomené a aj dokázať, alebo vyvrátiť, či bol po pristáti zastrelený.

Prvý, kto o prevedenie exhumácie žiadal, je historik Milan Augustín.

Minister Šrobár, známy svojou poslušnosťou a oddanosťou ideí čechoslovakizmu, ktorý Štefánika súril, aby prišiel čo najrýchlejšie na Slovensko vyriešiť spor medzi talianskou a francúzskou vojenskou misiou, v ten osudný deň, keď sa Štefánik vracal domov, Šrobár na letisku nebol. Šiel s talianskym generálom Piccionem a s menším štáбом talianskych dôstojníkov do Skalice sadiť symbolickú lipku slobody. Na spoluzakladateľa štátu, ministra a prvého generála československej armády, čakali iba traja vyšší úradníci vo vládnej budove pri Dunaji. Pristávaciu plochu mali zaistiť a na nej čakať na Štefánikovo lietadlo len niekoľko francúzskych dôstojníkov a poddôstojníkov a zopár vybraných českých vojakov či dôstojníkov. Bolo postarané o to, aby na letisku, v jeho blízkosti v rámci služobných povinností neboli žiadni talianski dôstojníci.

Štefánikovo pitevné protokoly bol nedôkladný a svedkovia, ktorí chceli pri vyšetrovaní pomôcť, boli šikanovaní a zastrahovaní. Správy o nehode nezodpovedali výpovediam svedkov. Výpovede svedkov katastrofy sa stratili a niektorí svedkovia zomreli tragicky. Zhavarované lietadlo bolo rýchlo rozobrané, bez možnosti preskúmania. Nikto nepodnikol detailné vyšetrovanie, havária sa zvalila na „silný vietor“, hoci podľa výpovede svedkov žiadny vietor nebol. Spisy o Štefánikovi z archívov ministerstva národnej obrany, ministerstva vnútra i spravodlivosti si dal Beneš vytiahnuť a vzal ich. Našiel sa však v bratislavskom štátnom zastupiteľstve veľký protokol, ktorý obsahoval niekoľko sto strán spisov a protokolov referujúcich o celkovom vyšetrovaní Štefánikovej smrti. Obsiahly protokol bol podpísaný sekčným šéfom pražského ministerstva spravodlivosti Dr. Lányim. Bol súhrnom iných protokolov a úradne potvrdzoval, že do Štefánikovo lietadla sa strieľalo. Bol tam zoznam vojakov, ktorí sa k tomu priznali. Bolo tam osvedčenie dôstojníkov, ktorí sa priznali, že dali rozkaz na túto streľbu, ktorý dostali z vyšších miest. Aj šéf komisie ministerstva národnej obrany menovaný prezidentom Masarykom generál Stanislav Čeček potvrdil streľbu na Štefánikovo lietadlo. Štábný kapitán Kämmer, ktorý býval v blízkosti kasární a stál pred domom, uvádza: „Počul som, ako sa po lietadle strieľalo z delostreleckých kasární“. Podobne uvádza vo svojom svedectve nadporučík Kirinovič, že počul niekoľko minút trvajúcu palbu z pušiek od vozatajských kasární. Šlo zrejme o viac ostreľovacích miest. Objavil sa aj písomný záznam mechanika, podľa ktorého lietadlo padlo pre zablokovanú výškovku. A tú mohla zablokovať prestrelaná anténa. S československými vojakmi, ktorí nedržali jazyk za zubami, bol ešte v roku 1919 neverejný proces. Hneď po prvých policajných výsluchoch začali náhle umierať. Pri prelete lietadla nad kasárnami dostali rozkaz strieľať naň: „Dostali sme rozkaz, že príletí nepriateľské lietadlo a že ho musíme sestřelit“. Dvaja z vojakov, Jiří Forman z Plzne a Oldřich Fořt z Litomyšlu, keď sporovali, že sú predmetom štátneho záujmu utiekli do Francúzska. Do Čiech sa vrátili až v jeseni 1938 po odchode Beneša do Anglie. Zistili, že z ich kolegov v ČSR zostali nažive iba dvaja, ktorí držali jazyk za zubami. V máji 1945 však všetkých štyroch zatkli a odsúdili na 16 a 20 rokov väzenia.

(Pokračovanie v budúcom čísle)